

Stavanger bispedømmes engasjement etter katastrofen 22. juli

- en diakonifaglig vurdering

Magne Bjåstad

Masteroppgave i diakoni ved Diakonhjemmet Høgskole

Veiledere: Hans Stifoss-Hanssen / Sigmund Harbo

Antall ord: 27544

Randaberg, mai 2013

Forord

Masterstudiet i diakoni og oppgaveskrivingen har vært en svært lærerik prosess. Den har også vært svært krevende med tanke på at jeg har hatt full jobb og familie i denne tiden. Det har vært et privilegium å kunne sette seg ned i en travel hverdag og arbeide konsentrert om diakoni og få faglig påfyll og variasjon fra oppgavene en ellers står i. Diakonhjemmet og miljøet der har også vært en glede å være en del av i disse fire årene.

Jeg vil starte med å takke min arbeidsgiver, Randaberg kirkelige fellesråd, som har gitt meg permisjon i denne perioden for å komme i mål med studiet og masteroppgaven. Takk også til forståelsesfulle kollegaer. En stor og spesiell takk til mine veiledere, spesielt min gode og trofaste biveileder Sigmund Harbo, som har fulgt meg og gitt inspirerende, konstruktive og nyttige innspill hele veien! Takk også for verdifulle kommentarer og veiledning underveis!

Ellers er det mange personer som på forskjellig vis har bidratt til at jeg har kommet i mål med oppgaven. Takk også til mine informanter som har dannet grunnlag for materialet til oppgaven. Til slutt vil jeg takke min familie og mange gode venner som har vært tålmodig og oppmuntret meg i denne tiden.

Randaberg, mai 2013

Innholdsfortegnelse

	Forord	2
1	Innledning og problemstilling	5
2	Tidligere forskning- diakoniforståelse i endring	6
2.1	Diakoniforskning og diakoniforståelse de siste tiårene	6
2.2	Forskning i forhold til katastrofer og ulykker	7
2.3	Relevante funn fra minnegudstjenester	8
3	Teoretisk perspektiv	10
3.1	Primærteori	10
	Diakoni i kontekst	10
	Diakonien sin identitet og troen på den treenige Gud	11
	Diakoni- En integrert del av det å være kirke	12
	Diakonien sin praksis og hensikter	13
	Kortsiktig og langsiktig tenking og diakonal metode	13
	Konstituerende og retningsgivende dimensjoner:	14
	Forvandling, Forsoning, Myndiggjøring	
	Diakoni og forkynnelse	15
3.2	Supplerende perspektiver	15
3.2.1	Sårbare menneskers behov og opplevelser	16
3.2.2	Ritualer i møte med sorg og kriser	16
3.2.3	Kirkerommets tause språk	17
3.2.4	Gjestfrihet og inkluderende fellesskap	18
4	Material og metode	19
4.1	Valg av innsamlingsmetode	19
4.2	Hva svarte informantene?	19
	Analyse og presentasjon av intervjumaterialet	
4.2.1	<u>De menighetstilsatte om:</u>	20
4.2.1.1	De konkrete tiltakene og begrunnelsene for dem (Spm1& 2)	20
4.2.1.2	Personlige refleksjoner i forhold til situasjon og diakonal utfordring (Spm 3 og 4)	22
4.2.1.3	Grad av samhandling (Spm 8)	23
4.2.1.4	Erfaring og evaluering (Spm 9)	24

4.2.1.5	Menighetstilsatte; kort sammendrag	25
4.2.2	<u>De administrativt tilsatte om:</u>	25
4.2.2.1	De konkrete tiltakene og begrunnelsene for dem(Spm 1 & 2)	25
4.2.2.2	Personlige refleksjoner i forhold til situasjon og diakonal utfordring (Spm 3 og 4)	27
4.2.2.3	Grad av samhandling (Spm 8)	27
4.2.2.4	Erfaring og evaluering (Spm 9)	28
4.2.2.5	De administrativt tilsatte; kort sammendrag	28
4.2.3	<u>Den frivillige om:</u>	29
4.2.3.1	De konkrete tiltakene og begrunnelsene for dem(Spm 1 & 2)	29
4.2.3.2	Personlige refleksjoner i forhold til situasjon og diakonal utfordring (Spm 3 og 4)	30
4.2.3.3	Grad av samhandling (Spm 8)	31
4.2.3.4	Erfaring og evaluering (Spm9)	31
4.2.3.5	Den frivillige; kort sammendrag	32
4.2.4.	<u>Biskopen om:</u>	33
4.2.4.1	De konkrete tiltakene og begrunnelsene for dem (Spm 1 & 2)	33
4.2.4.2	Personlige refleksjoner i forhold til situasjon og diakonal utfordring (Spm 3 og 4)	34
4.2.4.3	Grad av samhandling (Spm 8)	35
4.2.4.4	Erfaring og evaluering (Spm 9)	35
4.2.4.5	Biskopen; kort sammendrag	36
4.3	En klargjøring før veien videre	36
5	Tolkning	37
5.1	Ble konteksten tatt på alvor ?	37
5.2	Spor av forvandling, forsoning og myndiggjøring?	42
5.3	Ligger forkynnelsen bare i de tause handlingene?	47
5.4	Hvordan kom gjestfriheten til uttrykk i møte med krisen?	50
6	Konklusjon	52
	Litteraturliste	54
	Vedlegg 1	56
	Vedlegg 2	57
	Vedlegg 3	60

1 INNLEDNING OG PROBLEMSTILLING

I denne masteroppgaven ønsker jeg å sette fokus på kirkens rolle og de tiltak Stavanger bispedømme og en lokal menighet satte i gang etter katastrofen på Utøya og i regjeringskvartalet 22. juli 2011.

Som ansatt i Den norske kirke har jeg undret meg over hvor mye kirken har betydd for mange mennesker i tiden etter terrorhandlingene. Det har vært store tilstrømninger av mennesker som har lagt ned blomster og tent lys ikke bare ved Oslo domkirke, men også i lokalsamfunn. Ulykken har fått enorm oppmerksomhet utover Utøya og hovedstaden, og kirken har vært en sentral aktør i mange av de sammenhengene der sorgen har fått sitt utløp. Kirken har vært et sted for den lokale så vel som den nasjonale sorgen i etterkant av tragedien.

Min nysgjerrighet omkring kirkens rolle etter 22. juli har skapt et behov for å finne ut mer om hva den har tenkt og gjort i etterkant av ulykken. Hvilke diakonale tiltak ble utført og hva var intensjonen bak praksisen i den utfordrende tiden? Et av spørsmålene som da reiser seg er: hva er de viktigste erfaringene kirken sitter med ett år etter tragedien? Dette forskningsprosjektet avgrenses til å gjelde de første dagene, ukene og månedene etter 22. juli, og informantenes svar bærer også i intervjudelen preg av det. Min innfallsvinkel til dette handler om diakoni, og jeg ønsker å finne ut noe om hvordan kirkens handlinger kan forstås i lys av en ny diakoniforståelse.

Mitt arbeidsfelt i kirken er rettet mot både undervisning og diakoni og målgruppen er barn og ungdom. Temaet er svært aktuelt for min jobbhverdag, men også for kirkens fremtid og bispedømmet generelt. Interessen for denne tematikken henger nøye sammen med at jeg engang fikk erfare at to av menighetens konfirmanter mistet noen i nær familie, nesten på samme tid. Det tvang meg og mine kolleger til å tenke gjennom: hva gjør vi som diakonal og tjenende kirke og hvilke tiltak setter vi igang som følge av slike tragiske hendelser? Hvem kan vi spille på av gode krefter for å komme de berørte i møte?

En verden der konteksten er preget av mye ondskap og økende terror må kirken være på banen som en aktuell samarbeidspartner. Den må gi nødvendig og relevant hjelp i møte med uretten og lidelsen, og samtidig være tydelig, identitetsbevisst kirke. Dette er perspektiver som oppgaven forsøker å belyse. Det er et ønske at refleksjonene i denne oppgaven kan være til hjelp for både den enkelte sørgende, for kirken og dens diakonale tenking og metodikk i møte med fremtidige terrorhandling og katastrofer. Konteksten er Stavanger bispedømme og en lokalmenighet som tilhører bispedømmet. Av totalt 77 drepte kom tre av dem fra Rogaland. En av disse tre tilhørte lokalmenigheten som det her er snakk om. Det har derfor blitt naturlig å bruke tilsatte i menigheten og fra Stavanger bispedømmekontor for å få vite noe om kirkens diakonale tiltak og handlinger. Med bakgrunn i dette, har jeg valgt følgende tittel på oppgaven:

**Stavanger bispedømmes engasjement etter katastrofen 22. juli
-en diakonifaglig vurdering.** Den overordnede problemstillingen er formulert slik:

I hvilken grad kan tiltakene som ble satt i verk på bispedømme- og menighetsnivå forstås som diakoni og evangeliet i handling?

For å løse hovedproblemet er det også nødvendig å stille et par tilleggsspørsmål: Hvilke tiltak ble satt i verk og hva var motivasjonen? Hva var de viktigste erfaringene ett år etter?

2 TIDLIGERE FORSKNING: DIAKONIFORSTÅELSE I ENDRING

2.1 Diakoniforskning og diakoniforståelse de siste tiårene.

Diakonitjenesten har gjennom tiden vært åpen for å imøtekomme nye utfordringer i både kirke og samfunn. Forståelsen av diakoni har endret seg, i løpet av de siste tretti årene. I dette kapittelet vektlegges derfor resultater av arbeider som viser hvordan diakonibegrepet har endret seg fra planen i 1988 til dagens diakoniplan som trådte i kraft i Den norske Kirke fra 2008. Den økumeniske diakoniforståelsen har farget denne prosessen og gitt den tyngde i form av kirkelig identitet og kontekstualitet. Det dreier seg ikke om en tidløs og endegyldig forståelse av begrepet diakoni, men en forståelse av diakonibegrepet som dekker behovene og som spiller utfordringene i kirke og samfunn (Dietrich, 2011).

Diakonien har i lang tid vært preget av dens institusjonelle arbeid og virksomhet blant de svakeste og mest sårbare i samfunnet. Den har konkret kommet til uttrykk i opprettelsen av diakonale organisasjoner og institusjoner som sykehus, sykehjem, behandlingshjem for rusavhengig og andre virksomheter som har svake og utsatte mennesker som målgruppe. Denne spesialiserte diakonien har vært et godt supplement til den offentlige omsorgsvirksomheten, gjennom blant annet Kirkens nødhjelp, Kirkens bymisjon og Kirkens familievernkontor. (Johannesen, 2009) «Mange av de offentlige helse- og sosialinstitusjonene i Norge er overtatt fra diakonien» (Kirkerådet, 2001:18).

Fra en spesialisert og institusjonspreget diakoni der diakonial praksis ble betegnet som «sosialarbeid med kirkelig fortegn» (Dietrich, 2011:98), og diakoni var det samme som hjemmesykepleie (Kirkerådet, 2001), bevegte barmhjertighetsdiakonien seg i retning av rettferdighets- og menighetsdiakoni. I Norge gikk det diakonale arbeidet fra en virksomhet med svak kirketilknytning til en mer menighetsforankret diakoni. Fra en tenkning der mennesket stod i sentrum både som utøver og som mål for arbeidet.

«Med diakoni forstås kirkens medmenneskelige omsorg og fellesskapsbyggende arbeid og den tjeneste som i særlig grad er rettet mot mennesker i nød» (Kirkerådet, 1988/1997:8)

Med rett kan en si at diakoniarbeidet har gått fra å være en type veldedighet der hjelpen var «rettet mot mennesker i nød» (Kirkerådet, 1988: 8), til et gjensidig «fellesskap der alle er søsken og medarbeidere» (Jordheim, 2009:14). Den nye diakoniplanen sier mer om områder som er viktige og at arbeidet skal preges av gjensidighet og likeverd.

«Diakoni er kirkens omsorgstjeneste. Den er evangeliet i handling og uttrykkes gjennom nestekjærlighet, inkluderende fellesskap, vern om skaperverket og kamp for rettferdighet.» (Kirkerådet, 2008: 9)

Jordheim påpeker at diakonien i likhet med annet bistandsarbeid har vist at objektiviteten er ødeleggende og ikke frigjørende. Målet har vært å bevege seg vekk fra en hjelper-mottaker-rolle og fokusere mer på arbeid som stimulerer subjekt-subjekt relasjoner. Da er diakoni som dialog viktig (Jordheim, 2009:23). Nordstokke sier at diakoniforståelsen også har vært gjenstand for endring ved at den nå tydeliggjør i større grad enn tidligere diakoniens kirkelige identitet. «Den viktigste endringen er likevel betoningen av diakonien som kjennetegn på kirken og at diakonal innsats forstås som evangeliet i handling» (Nordstokke, 2011:155)

Utviklingen i menighetsdiakonien i Norge skjøt fart på åttitallet da «Lov om diakontjeneste» (1985) ble vedtatt og etterfulgt av Plan for diakoni (1988). I datidens lokale diakoniplaner ble besøkstjeneste, eldretreff og eldreturer konkrete arbeidsoppgaver som preget menighetenes diakoniarbeid fremover. (Skjevesland, 1989: 31)

Den økumeniske diakonitenkingen har det siste tiåret bidratt med en økt forståelse for at alt diakonalt arbeid må forankres i bibelen. Arbeidet har gjennom dette i større grad blitt preget av konteksten, og det økumeniske samarbeidet har gjort vern om skaperverket til en ny og viktig søyle i forståelsen av diakoni. Kirkens diakonale arbeid har satt spor etter seg i kampen for miljøvern både globalt og nasjonalt. Jordheim påpeker at kirken på ulike måter har blitt en profetisk røst i samfunnet, og peker stadig på verdier som forvalteransvar, rettferdig fordeling av ressurser og rettferdig handel som viktige fokusområder for kirken. (Jordheim, 2009) Flere «grønne» menigheter har og forpliktet seg til etiske regler for innkjøp og er på den måten blitt tydelige holdningsbærere.

Det diakonale arbeidet har blitt mer mangfoldig som følge av diakoniplanen fra 2008 og den diakoniforståelsen som uttrykkes der. Arbeidet setter nå i mye større grad sitt preg på hele den kirkelige virksomheten i både forkynnelse, gudstjenestearbeid og alle de tjenestene og tiltakene som menigheten er en del av for mennesker i alle aldersgrupper. Johannessen hevder at arbeidet også har fått konsekvens for lokal-samfunnet og kirkens rolle i forhold til offentligheten. (Johannessen, 2009) Kirkens diakonale arbeid er noen steder blitt en del av Samhandlingsreformen, og nye diakonistillinger har vokst frem som følge av kirkens helhetlige omsorg for mennesker og dens evne til samarbeid. Kirken har flere steder gått i dialog med kommunens helse- og omsorgsetater og skapt arbeidsplasser som har ensomme, eldre eller psykisk- og fysisk utviklingshemmede som målgruppe. Kirkens diakonale arbeid har etterhvert også blitt synlig i kommunale krisepplaner, siden kirkens erfaring og kunnskap er interessant og verdifull i møte med mennesker i sorg og krise. Trosopplæringsreformen i kirken har også fått preg av diakonal praksis og speiler en forståelse av diakoni som en integrert del av kirken. Diakoni og forkynnelse går i hverandre og må synliggjøres både i menighetens breddetiltak og ellers i det kontinuerlige dåpsopplæringsarbeidet. Det har gjort diakonien aktuell og lagt til rette for medvirkning og myndiggjøring som viktige verdier i diakonalt arbeid. Den økumeniske bevegelsen har tilført mye bra til den allmenne diakonien og satt igang tiltak og arbeid som «styrker folks verdighet og gir dem mulighet til å være subjekter» i både kirke og samfunn. (LVF, 2010:46)

Med bakgrunn i denne utviklingen av diakonibegrepet og diakoniforståelsen, er «The Lutheran World Federation» (LWF) sin helhetsorienterte diakoniforståelse brukt som teoretisk grunnlag for denne oppgaven. Den har i seg elementer fra hver av de to diakonidefinisjonene samtidig som den peker på verdien konteksten har for diakonal praksis. Diakoni er definert som «ansvarlig tjeneste for evangeliet utført av kristne gjennom gjerninger og ord som svar på menneskers behov». (LVF, 2010: 40)

2.2 Forskning i forhold til katastrofer og ulykker.

En av de mest relevante norske studiene for denne oppgaven er knyttet til katastrofer og er utført av Danbolt og Stifoss-Hanssen. (Danbolt & Stifoss-Hanssen, 2007) Studien omhandler kirkens innsats ved katastrofer og ulykker. Den beskriver blant annet gudstjenester og ritualer, med de uttrykkene og praksisene mennesker i dyp krise møter der. I slutten av dette forskningskapittelet blir det også kastet lys over noen ferske ritualstudier gjort i etterkant av 22 juli. Forskningslitteraturen er interessant fordi den viser hva som er gjort av tidligere arbeid om katastrofer og nasjonale kriser ikke bare i en

kirkelig kontekst, men også i et tverrfaglig perspektiv. Den støtter tanken om at diakoni ikke bare skjer innenfor kirkens vegger, men er avhengig av en samhandling der flere aktører tar konteksten og det enkelte mennesket på alvor.

2.3 Relevante funn fra studien av minnegudstjenester

Forskningsarbeidet viser at minnegudstjenesten som uttrykk og som bearbeidende arbeid etter kriser har flere hjelpende funksjoner for mennesker som er rammet av krise. Studien med Åstaulykken og Sleipnerforliset for øyet peker på «tre hovedfunn knyttet til emosjonell intensitet, trang til å ritualisere og behovsorienterte ritualer» (Danbolt & Stifoss-Hanssen, 2007:185). Flere opplever et emosjonelt kaos i forbindelse med kriser. Dette trykket gjør at mange kjenner følelsen av å være satt ut, noe som ga både emosjonelle og atferdsmessige utslag (Ibid :186). I takt med det emosjonelle trykket ser det ut for at behovet for ritualisering øker. Det vil si ritualer er noe man gjør for å uttrykke bestemte ting (Ibid: 190). At ritualene er behovsorienterte betyr at de er laget og gjennomført med tanke på de behovene som knyttes til den aktuelle konteksten (Ibid :196).

Undersøkelsen viser mennesker i sjokk og ubalanse, men som likevel erfarte noe godt med å være i fellesskap med andre sørgende, selv om den verbale kommunikasjonen uteble. «Bilder, musikk, symboler, myter og ritualer» ble viktig og noe som kommuniserte når nærværet med ord ikke hjalp. (Ibid:187) Mange opplevde kroppslig ubehag i denne fasen, noe som åpnet opp for «enkle kroppslige handlinger» som en hjelp til å skape orden i det emosjonelle kaoset. (Ibid:188)

Samtidig påpekes det at hos noen pårørende, uavhengig av religiøs tilknytning, ligger det i den akutte fasen en innebygd refleks og impuls til å bruke ritualer som et språk for å uttrykke spesielle ting. De sterkeste rituelle handlingene fra et opplevelseshetstidspunkt, var lystenning og navneopplesing. Lyset ble for noen et uttrykk for både klagen og medfølelsen. Denne individuelle deltakelsen i rammen av det kollektivet uttrykket gav også rom for å tenke større om ritualisering, og de påvirket hverandre gjensidig. Handlingene fikk stor betydning for sorgprosessen og «ga emosjonell utladning, styrket virkelighetsopplevelsen og framsto som verdig, vakker og respektfull i situasjonen» (Ibid:191). Fellesskapsopplevelsen ga pårørende en følelse av å ha et slags slektsskap og tilhørighet til andre sørgende og at de var flere som hadde det vanskelig. Den trygge situasjonen i kirken som tillot dem og skapte et klima for å sørge, gjorde dem sterkere og ga dem hjelp til å gå videre (Ibid:195).

Gjenkjennelsesaspektet i prekenen ble også pekt på som noe godt og som bidro positivt i formidlingen i minnegudstjenesten. Innholdet ble ikke fremmed, men nært. Likeså den gode musikken, salmesangen og kirkerommets innredning som til sammen skapte et høytidelig preg og rommet situasjonen de sørgende var i. Samlingen ble for mange en mental overgang og en hjelp til å møte begravelsen og den virkelige avskjeden. Noen sa de opplevde det forstyrrende at den kristne profilen var så tydelig, eller at elementer som media distraherer opplevelsen (Ibid:213).

Brukerundersøkelsen som er gjort blant etterlatte etter bråe dødsfall dokumenterer et stort behov for oppfølging over tid. Den viser også at arbeidet ikke trenger å forankres i den somatiske helsetjenesten, men hos alle lokale ressurser i lokalsamfunnet rundt den som er rammet. (Dyregrov, Nordanger & Dyregrov, 2000)

Noe av evalueringen som ble gjort etter Åsta-ulykken i 2000, var at de som overlevde ikke ble tilbudt småsamtalegrupper og anledning til samtale med andre som opplevde ulykken før ett år etter hendelsen. Denne erfaringen viser at det er stort potensiale i støttegrupper for både overlevende og etterlatte, og det aktualiserer behov for tverrfaglig katastrofe-samarbeid. Det viser også at slike tiltak kan være riktige skritt i en myndiggjøringsprosess, der de sørgende selv får bety noe for andre sørgende i form av gjensidig bekreftelse og forståelse for det de har opplevd.

Et fellestrekk ved mye av ritualiseringen i etterkant av store voldsepisoder og katastrofer verden over, viser en spontanritualisering nedenfra. Nyere forskning som har belyst kirkelig deltakelse ved 22. juli-katastrofen har funnet fellestrekk med denne og andre store nasjonale og internasjonale tragedier som går i retning av stille marsjer og tog. (Veiteberg, 2011) Den ble ikke instruert av en myndighet eller av kirken, men vokste frem fra grasroten. Samme forsker ser klare sammenhenger mellom det som mange kjente at de «måtte» gjøre etter katastrofen og de gavene ritualisering kan skjenke samfunnet: «Order, community, transformation» (Driver, 1991:131)

3 TEORETISK PERSPEKTIV

Som teoretisk tolkningsramme for oppgaven har jeg primært valgt den diakoniforståelsen som presenteres og kommer til uttrykk i dokumentet «Diakonia in context, An LWF contribution to the Understanding of Diakonia.» Dokumentet er redigert av Kjell Nordstokke og er et økumenisk forskningsprosjekt og en hjelp i arbeidet og forståelsen av diakonibegrepet og hva diakonale handlinger egentlig er. Sekundærteoriene som er valgt belyser den aktuelle konteksten som i vårt tilfelle preges av ulike former for katastrofe-, krise- og sorgreaksjoner.

3.1 Primærteori

I 2009 laget LWF et dokument som har betydd mye for diakoniforståelsen i Norge. Hovedtankene er at diakoni er en integrert del av det å være kirke. Konteksten er framtrædende og får konsekvens for diakoniens praksis og metoder. Kvalitetene i teorien er at den fremstår med en helhetlig diakoniforståelse som både har fokus på en praktisk horisontal side og en åndelige vertikal side. «Diakoni fremstår som legemliggjøring av Guds kjærlighet til verden gjennom menneskers handlinger» (LVF, 2010:5). Teorien er valgt på grunn av sitt brede og kontekstuelle perspektiv og fordi den omfatter de mest sentrale dimensjonene i nyere økumenisk diakoniforståelse.

Diakoni i kontekst

Konteksten handler om evnen til å lese og forstå samtidsteksten og svare med handlinger som hører hjemme i den sammenheng den står i. Kontekstuell diakoni forutsetter både evne til å tolke samtid og aktuell situasjon i lys av evangeliets menneske- og virkelighetsforståelse. «Tilsvarende fant også guds inkarnasjon i Jesus Kristus sted i en bestemt sosial, økonomisk, politisk og kulturell kontekst. Den formet Jesu tjeneste» (LVF, 2010:12).

Konteksten viser at en må ha «jordledning» med virkeligheten for at den skal være god. Den må ta på alvor og lytte til nøden slik den er i dag og må ikke fremstå som virkelighetsfjern. All hjelp har en adresse, og den diakonale hjelpen og metoden farges av hvem mottakeren er. Diakonien må fremstå som en veloverveid tjeneste for mennesker i nød. Først da kan handlingene og møtet med mennesker preges av respekt og gjøre kirken til en god samarbeidspartner.

Konteksten legger føringer for hvilke diakonale metoder og arbeidsmåter en velger. Den hjelper i tillegg diakonien til å bli målrettet og viser at kirken står i en ufravikelig relasjon til sine omgivelser (Ibid:12). Å handle i konteksten betyr at diakonien har bruk for all kunnskap og gjør oss våkne for å se mulige samarbeidspartnere. Samtidig setter det også begrensninger fordi det tydeliggjør hvilke tiltak en må utelate. Diakonien er et sosialt lim som viser at «felleskapet teller mer enn summen av det enkelte individ» (LVF, 2010:16). Troen blir derfor viktig i en tid der åndeligheten får mye spillerom.

Å analysere konteksten kan være en hjelp til å søke kilden, tenke langsiktig og ha årsaksfokus. Diakonien kan med andre ord være proaktiv ved at den jobber for å påvirke myndigheter og maktstrukturer til å forebygge lidelse og tragedier. Endringer krever mot og vilje og evne til å se de store linjer og ikke bare umiddelbare handlinger. «*The wider context of suffering and its root causes must be given due attention*». (LWF, 2009:42)

Utfordringer som følge av en kontekstuell diakoni kan være at noen dimensjoner er konstante. Mennesket er sårbart og utsettes stadig for sykdom, lidelse og smerte, og en kan ikke styre unna det faktum at alle engang skal dø. Den erkjennelsen må ligge i bunn.

Diakonien står samtidig i en kirkelig kontekst der en i Kristus preges av håp, tro og kjærlighet. Den skal være med å skape spiraler av håp i mørke, der omsorg og kamp for rettferdighet preger ethvert møte med mennesker. (LVF, 2010) Vår tids kontekst med sekularisering, økende åndelig lengsel og dødskonfrontasjon i ulike former både globalt og lokalt, aktualiserer diakoniens eksistensielle utfordring: Å ta mennesker og denne virkeligheten på alvor, samtidig som en går inni den med en frimodighet som ivaretar kirkens vesen og diakoniens identitet på en god måte.

Diakoniens identitet og troen på den treenige Gud.

Den kristne troen former kirkens vesen og identitet og selvsagt også diakonien. Diakonien er dypt forankret i en trinitarisk gudsforståelse med troen på den treenige Gud som skaper, frelser og livgiver. Gjennom troen på Gud som skaper taler diakonien sterkt om alt det skapte og fremhever mennesket som Guds dyrebare skapning, som er skapt i Guds bilde som et avtrykk av Gud. Det impliserer at hvert enkelt menneske er gitt en uendelig verdi, og at vi har fått et stort ansvar i det å være gode forvaltere mot hvert enkelt menneske og i relasjon til alt det skapte. «Når jeg ser din himmel, et verk av dine fingrer, månen og stjernene som du har satt der, hva er da et menneske, siden du kommer det i hu, et menneskebarn, siden du tar deg av det? Du gjorde ham lite ringere enn Gud og kronet ham med ære og herlighet.» (Salme 8,4)

«Det motiverer også kristne til å samarbeide med alle mennesker av god vilje ettersom hvert eneste menneske er skapt i Guds bilde» (LVF, 2010:25) Gud har skapt oss til relasjon med hverandre, og det innebærer et ansvar som diakonien særskilt må ta.

Troen vedkjenner at det onde finns og at det forsøker å ødelegge livet. Fordi bibelens Gud fremstår som livets og håpets Gud, gir det energi til å kjempe imot og fokusere på rettferdighet og stå på de svakes side. En sann diakoni kan ikke fornekte det onde, men legge vinn på å løfte frem det gode, og alt som Gud har skapt. (Ibid)

Jesus er paradigme frem for andre på hva sann diakoni er og hvordan den kan praktiseres. Det viktige nøkkelordet er tjene. Gud kom ikke for å la seg tjene, «men for selv å tjene og gi sitt liv som løsepenge for mange» (Mark 10,45) Jesus likestiller forkynnelse og diakoni og peker på en flerdimensjonal diakoni, en tjeneste som alltid har menneskers verdi og verdighet for øye. Han bekrefter og forsvarer mennesker, og står trofast sammen med de lidende og utstøtte. «Og da han så folkemengden, fikk han inderlig medfølelse med dem, for de var forkomne og hjelpeløse, som sauer uten gjeter» (Matt 9,36)

Jesus understreker at diakoni skal hjelpe å invitere folk og inkludere dem i fellesskapet for så å myndiggjøre dem. På den måten blir han den første diakonen og gjør seg selv til forbilde for hva diakoni handler om - å spre Guds kjærlighet gjennom tilstedeværelse spesielt rettet mot de sårbare og de som strever. Hans komme og tilstedeværelse gjennom inkarnasjonen taler sterkt om en Gud som bryr seg og som bekrefter sitt primære ønske om fellesskap og å være til stede og sammen med hvert enkelt menneske. Nattverden er et annet eksempel på hans tjenersinn. «Hvis jeg ikke vasker deg, har du ingen del i meg» (Joh 13,8) Mesteren tar slavens rolle og viser at vi har del i Ham og den seieren

som han vant på korset om vi lar oss betjene av ham. Gjennom det siste måltidet løfter han fram fellesskapet og nestekjærligheten som bautaer i kirkens diakoni.

Selve motoren og kraften som skaper tro og utrunder oss til Guds tjeneste er Den hellige ånd, fornyeren. «...jeg øser ut min ånd over alle mennesker, selv over mine slaver og slavekvinner vil jeg i de dager øse ut min ånd» (Apgj 2,17-18) Ånden sprenger grenser i henhold til hvem som kvalifiseres til å delta i Guds rike, men også isammenlignet med hvor raus Gud er med sine gaver. Guds bakvendtland-tanke slutter ikke der, men barna blir også medregnet og trukket frem som de største i Guds rike og integrert i fellesskapet gjennom Ånden i dåpen.

På selve pinsedagen forvandles disiplene fra å være redde pyser til modige vitner. Ånden viser til at inkludering og medvirkning er verdier som skal løftes høyt i diakonal praksis. Den utrunder og skaper noe nytt i form av gaver og styrker og fornyer den enkelte med sitt usynlige nærvær. Diakonien og kirkens identitet hviler på og drives av Guds livgivende Ånd. Ånden hjelper oss å se alle lemmene på Kristi kropp som like verdige og viktige, og fellesskapet er sårbart og preges derfor om noen mangler. «Slike gaver utrunder kristne til tjeneste, men utrunder også fellesskapet som helhet til å representere Kristi kropp». (LVF, 2010:27) I kraft av åndens komme blir diakonien utfordret til å løfte opp den enkelte og vise frem alle Guds gode gaver, og la stadig flere, uavhengig av sosial status, merke omsorgen i fellesskapet med Gud og andre mennesker.

Diakoni - en integrert del av det å være kirke

Diakonien har Jesus som forbilde. Han utfordret og sendte mennesker ut for å gjøre Guds gjerninger. (Joh 13,15) Diakoni eller tjenesten ble et viktig begrep i den kristne kirken allerede fra det første århundre. Den beskrev også etterhvert ledende posisjoner i det kirkelige fellesskapet som jobbet for å inkludere mennesker ved blant annet matutdeling. (Apgj 6) De første menighetene fikk derfor diakoni som et kjennemerke, og denne diakonale livsstilen preget kirkens offentlige vitnesbyrd en god stund. (LVF, 2009)

I tillegg til at diakoni knyttes konkret til fellesskapet, brukes Guds nåde som et grunnlag for Guds kjærlighetshandlinger. Nåde betyr gratis og viser at frelsen er gitt oss som gave og ikke noe vi skal gjengjelde med eller gjøre oss fortjent til å få. Diakonien springer ut av tanken om at vi lever i Guds nåde og hører til et fellesskap preget av hans betingelsesløse kjærlighet og nåde. Jesus viste selv at nåde er mer enn holdninger, ved å aktivt gjøre sin Fars vilje, slik han selv ble oss lik og tok bolig blant oss når han ble menneske (Joh 1). Nåden legger dermed føringer for hvordan diakonien skal komme til uttrykk. «[Since the grace of God is a free gift, diaconal action must be generous and unconditional.](#)» (LWF, 2009: 30)

Nøkkelen til diakonal identitet må forstås utifra en vertikal og en horisontal dimensjon som ikke kan skilles. Diakoni er «en iboende egenskap ved å være kirke» (LVF, 29) En sier at diakonien og kirken er avhengig av hverandre. Diakoniforståelsen er konstitutiv. Gudstjenestefeiring, forkynnelse og tjeneste er alle uttrykk for fellesskapet, og de påvirker hverandre gjensidig slik et lem påvirker hele kroppen. LVF dokumentet likestiller dimensjonene, og sier at det å reflektere diakonalt er å tenke tverrfaglig. Jakob, Jesu bror, sier at vi ikke bare kan høre ordet, men må gjøre det ordet sier (Jak 1,22). Diakonien har en viktig rolle i forpliktelsen ved å gjøre kirken troverdig for mennesker. Oppfordringen er å leve livet slik at en kan sette strek under sitt liv og ikke over det. Uten å være forankret i det virkelige liv, vil diakonale tiltak miste sin troverdighet og bli åndeliggjort. Den trenger

hjelp fra psykologi, sosiologi og alle gode krefter og innsikter, for å ikke bli åndeliggjort og «innsnevret av sine teologiske og kirkelige rammer» (LVF, 2010:30).

En utfordring i møte med disse to sentrale dimensjonene er at de ikke skal skilles eller blandes ukritisk selv om de hører nært sammen. God diakoni handler om å være bevisst denne balansen, spesielt i møte med mennesker som er svært sårbare og trenger hjelp fra andre. Konflikter kan oppstå om den praktiske hjelpen blir overkjørt av evangelisering, og når de gode handlingene ikke får tale for seg selv men knyttes opp til forkynnelsen. Lignelsen om den barmhjertige samaritan er et klart eksempel på at de gode handlingene kan stå for seg selv og at diakoni ikke alltid trenger et åndelig fokus. I slike situasjoner kan nåden som Guds frie gave frembringe diakonale tiltak som er fri for religiøs lære, og dermed unngå at diakonien blir et middel for noe annet (Ibid) Bibelens syn på menneskers verdighet må respekteres. Den skal være betingelsesløs og raus og farges av den nådige Gud. En side av dette er makt, og hvordan diakonal praksis skal statuere et godt eksempel med tanke på å utøve makt slik Jesus gjorde. Hans autoritet ble brukt for andre mennesker, og «til forsvar for deres verdi og verdighet» (Ibid: 31). Hans forbilledlige ord ved nattverdsmåltidet er klare eksempler på hvordan makt og diakoniens praksis kan preges av hans tjenersinn.

Diakoniens praksis og hensikter

Diakonien er ikke gode intensjoner, men handlinger, gjerninger og ord formet som »ansvarlig tjeneste». (Ibid: 40) Til en kristens identitet hører utvilsomt omsorg, men all omsorg er ikke nødvendigvis kristent motivert. Likevel kan en si at diakoni er en kristen virksomhet som preges av dette både eksplisitt og implisitt. Fordi kirkens historie er full av fortellinger om en Gud som er på de svake og sårbare sin side, blir diakoniens praksis preget av spørsmålet: Hvordan kan kirken respondere og svare på behovene til sårbare mennesker i dag? (Ibid)

Kortsiktig og langsiktig tenking og diakonal metode.

Bibelfortellingen om den barmhjertige samaritan er et godt eksempel på at praksisen kan ha ulike skritt og at metoden kan være til god hjelp i diakonalt arbeid. Første skritt er å se og nærme seg den trengende for å kunne få en oversikt over hva som har skjedd. Neste skritt er å bedømme hvilke tiltak en ønsker å sette i verk i den konkrete konteksten. Her kan en se ting i lys av det helhetlige oppdraget Gud har gitt oss. Hva kan være et godt og relevant diakonalt svar som også kan imøtekomme opplevelsen til den marginaliserte? Selve handlingen som det tredje skritt farges av hva en har sett og tenkt i forkant, og fører ofte til nye runder og mer innsikt. En kan også se for seg enda nye skritt der en stiller spørsmål og setter fokus på årsaker til hvorfor ting skjer (Ibid). Diakonien kan som nevnt være proaktiv og forebygge menneskelig lidelse og ikke bare være opptatt av å reparere. Denne økumeniske metoden og tenkingen kan hjelpe kirken til å ha fokus på både kortsiktige og langsiktige tiltak, ha menneskers verdighet for øye.

Selv der forandring virker umulig, som ved brå død, må kirken bringe Guds håp ved synlig nærvær og medvandring. Diakonien må inspireres av Guds medlidelse, og ha tålmodighet og vilje til å gjøre noe med den. «Jeg har sett hvor vondt mitt folk har det..og hørt hvordan de klager..Jeg vet hva de må lide. Jeg har steget ned for å fri dem» (2. Mos 3,7-8) Denne teksten fra det gamle testamentet viser en Gud som ser, bedømmer og handler. Gud er ikke taus men handler fordi han bryr seg og vet noe om lidelse og urett. Skal vi ta de sørgende på alvor kreves det ikke enkle løsninger, men empati og modig handling som

gjør at de som lider kjenner at de blir sett og tatt vare på. Diakonien må være tålmodig men handlekraftig. (LVF, 2010)

Konstituerende og retningsgivende dimensjoner; forvandling, forsoning og myndiggjøring

Retningen og verdiene i diakonalt arbeid bestemmes blant annet utifra dimensjonene *forvandling, forsoning og myndiggjøring*. Alle er viktige begreper i diakonien, for de angir både veien og sier noe om hvordan diakonien utføres. Dimensjonene henger sammen og må forstås i lys av hverandre og Jesu diakoni.

Forvandling i diakonal kontekst forstås ofte som utvikling og endring på minst to plan. Den skaper mindre skiller mellom «oss» og «de» og defineres som sosiale endringer. I tillegg løftes gjensidig omsorg samt det å være hverandres medvandrere høyt. Den åndelige fornyelsen og forvandlingen gjør også noe med hjertene ved at den inspirerer til diakonale handlinger når vi preges av Guds vilje og gjør det gode. «Diakoni er aldri bare ord, men snarere handlinger på utkikk etter muligheter for at forvandling kan finne sted». (Ibid:83) Det er med andre ord en sammenheng mellom ordene og gjerningene som skaper endringer. En forvandlende diakoni tar mennesker videre fra noe til noe annet, fordi den tror på en Gud som stadig skaper. Ånden som fornyer opprettholder og forandrer verden og mennesker i verden. «En pågående prosess der det skjer en total reorientering av livet med alle dets forhåpninger, ideologier, strukturer og verdier» (LVF, 2004:32) En forandring som ikke bare skjer i hjertet, men også på det strukturelle plan. «La dere forvandle ved at sinnet fornyes» (Rom 12,2)

Bakgrunnen for forsoningsbegrepet er at Gud i Kristus har forsonet verden med seg selv. Jesus er gaven som gis til en splittet verden. Først og fremst knyttes forsoning til Guds handlinger ikke menneskenes. (LVF, 2010) Gud har grepet inn gjennom Kristus og gjort det mulig for mennesker å la seg forsone med Ham (2. Kor 5,19). I nattverden mottar vi tilgivelsen og forsoningens gave. Forsoningens konsekvens betyr at mennesker må vise denne gaven i møte med andre og forsøke å forsone seg med hverandre. Forsoningens resultat er at vi blir forvandlet og myndiggjort til diakonale handlinger. I praksis kan forsoningen bety at det skapes nye relasjoner og muligheter der mennesker blir utrustet til å komme videre i livet. Forsoning kan i sjelesørgerisk kontekst også bety at diakonien skal hjelpe mennesker til å forsone seg med at livet ikke ble som det skulle, og dermed gi redskaper til å finne veien videre.

Myndiggjøring handler om at diakonien skal hjelpe med å løfte fram og utruste de som ikke blir sett eller hørt. En teologisk forklaring på myndiggjøring er at det som verden setter lavt har Gud utvalgt og satt høyt (1. Kor 1, 27-28). Parallellbegrepet «verdiggjøring» (dignification) sier trolig like mye, fordi diakonien hjelper mennesker å få verdigheten tilbake (LVF, 2010:46). Den verdigheten som ble gitt mennesket i skapelsen. En måte å komme dit på, er å la mennesker være subjekter og deltakere i kirkens arenaer og ellers i samfunnet. «Gud gav oss ikke en ånd som gjør motløs, vi fikk ånden som gir kraft, kjærlighet og visdom» (2. Tim, 1,7). Drivkraften i myndiggjøringsbegrepet ligger i den grensesprengende kraften som Ånden gir, og i dens evne til fornying og det å skape noe idag. Medvandring er en diakonal metode som kan være myndiggjørende og som kan styrke relasjoner og bygge bro mellom mennesker. De små fellesskapene kan skape rom for myndiggjøring og gjøre svake og sårbare mennesker sterkere, slik at de på sikt står på egne ben.

Diakoni og forkynnelse

En av hovedutfordringene for kirken er hvordan en skal få til en god balanse mellom diakoni og forkynnelse. Bakgrunnen for denne utfordringen er at det finns mange kontekster der diakoni opptrer, og i flere av dem blir de betont ulikt. I mange sammenhenger er det likevel en forståelse for at tro, i form av åndelig omsorg, og gode gjerninger på andre siden henger sammen. Det ligger en intensjon og en motivasjon bak de fleste handlinger, som igjen vitner om dens identitet. (LVF, 2010) Det handler mer om å tydeliggjøre fenomenet enn å definere det klare forholdet mellom forkynnelsen og diakonale handlinger. Jesus sin virksomhet var preget av at evangeliet om Guds rike skulle forkynnes og samtidig lindret han nød av alle slag. «Ord uten handling forfalsker ordet, gjør evangeliet abstrakt og fornektet Guds forvandlende kraft i skaperverket og inkarnasjonen (..) handling uten ord står i fare for å forfalle til ren humanisme og.. for å ikke formidle en hel og full frelse som Guds gave»(LWF,1988: kap 4.1.4).

Tar vi utgangspunkt i det som tidligere er sagt om at Guds kjærlighet er betingelsesløs, må diakonale handlinger også være preget av det. Forkynnelse trenger ikke være instrument for noe annet. Diakoni er en meningsfull handling i seg selv og et mandat som er gitt av Gud. I sårbare situasjoner må en være spesielt oppmerksom på at troen ikke pådyttes eller tvinges på mennesker som er forsvarsløse og svake.(LVF, 2010) Når maktbalansen i utgangspunktet er skjev, skal en ikke forsterke dette og bruke forkynnelsen til å manipulere med. Da tar en ikke menneskers verdighet på alvor. En må i denne sammenhengen skille mellom profetisk diakoni og diakoni i sammen med forkynnelse. Profetisk diakoni «holder fast på at det profetiske oppdraget er en del av mandatet og myndigheten Gud har gitt kirken og dens diakoni» (LVF, 2010: 83) Den knyttes opp mot diakoniens og kirkens vesen.

Diakonien skal ikke være tannløs og la være å sette spor etter seg, men heller ikke unnlate å vise hvor den hører til. Utfordringen ligger i å få til et samspill mellom disse to dimensjonene som tar på alvor at diakoni står plantet i en kirkelig og holistisk tradisjon. (Ibid) En må peke på opphavet og dens gjensidige avhengighet som gjør diakonien til en særdeles viktig troverdighetsbrikke i evangelieformidlingen. Diakonien er i slike sammenhenger mer et «både - og» enn et «enten -eller», men at balansen mellom dem må justeres. Diakoni kan en gang være gode gjerninger, og en annen gang gode ord, men også begge deler. Ord og gjerninger må være motivert og inspirert av Guds kjærlighet slik vi finner den i evangeliet om Jesus.

3.2 Supplerende perspektiver

I denne delen av oppgaven ønsker jeg å beskrive noen perspektiver som kan utdype forståelsen av de mest typiske reaksjonene en møter i *sorg, kriser og katastrofer*. Videre vil de være en hjelp til å oppdage diakonale utfordringer og muligheter i slike nødsituasjoner. Det reiser seg da noen viktige spørsmål. Hvilke behov har mennesker i krisesituasjoner og hvordan opplever de katastrofale situasjoner? Perspektivene skal være en hjelp til å forstå diakoniteorien bedre, og slik dekke hele diakonifeltet i møte med mennesker som opplever kriser og sorg. Samtidig danner den et solid grunnlag til diakoniforståelsen og den aktuelle diakonisituasjonen som det her er snakk om.

Katastrofer kjennetegnes som hendelser som ofte kommer uforberedt og som «leder til store menneskelige lidelser og materielle skader». (Dyregrov, 2008:9) Utenom visse naturkatastrofer har de alle det til felles at de truer menneskers trygghet, og skaper situasjoner som ofte er preget av kaos og uoversiktighet. I møte med slike situasjoner

kjenner mange på avmakt og hjelpesløshet, fordi en ikke har tilgang på de ytre ressursene som trengs for å kontrollere situasjonen. (Ibid)

Kriser forstås som en situasjon der mennesker sin evne til mestring er sterkt redusert og problematisert (Wirgenes, 2001) Kriser er et subjektivt ord som er avhengig av og sier noe om den enkelte sin opplevelse av situasjonen. Mennesker i kriser reagerer ulikt, og måten en reagerer på avhenger av personlighet og miljø. En sier at en krise er et indre jordskjelv som er omfattende og har flere lag. (Ibid) Det betyr at det rokker ved flere sider ved menneskelivet, blant annet psykologisk, sosialt og teologisk.

Sorg kan forstås som mennesker sin naturlige reaksjon på ulike tap. (Ibid) Det kan skyldes dødsfall, sykdom eller brutte relasjoner som kan ha pågått over lang tid eller skjedd uten forvarsel. Sorgreaksjonene kan variere i dynamikk og over tid, og noen ganger kan reaksjoner også utebli. Sorgen er kontekstuell.

Sjelesorg handler om omsorg for sjelen, og «om å gi støtte og hjelp til mennesker som lever i vanskelige livssituasjoner.» (Okkenhaug, 2002:18) Det handler om relasjoner. I møte med hverandre, ansikt til ansikt, ser en både mer hvem en selv er, hvem den andre er og hvem Gud er. (Ibid) Sjelesorgen kan skape forvandling og ny innsikt både hos giver og mottaker, og er på den måten en utfordrende innfallsinkel til diakoniens nye tanker om likeverd og gjensidighet.

3.2.1 Sårbare menneskers behov og opplevelser

Mennesker som har opplevd sterke sanseinntrykk og vært i livsfare utsettes for enorme følelsesmessige påkjenninger. I denne sjokkfasen har mennesker «*et sterkt behov for å fortelle sin akutte historie*» (Weiseth & Dalgard, 2000:229) og for å bli hørt og trodd på og bli møtt med en omsorg som bekrefter og anerkjenner deres opplevelse. En omsorg som ikke dekker til det vonde, men «som hjelper mennesker å være til stede i det smertefulle som nå har skjedd». (Wirgenes, 2001:114) Omsorgen og nestekjærligheten er nøkkelbegreper i møte med slike hendelser. Nærhet i form av lytting, tilstedeværelse og tid, skaper rom for trygghet og en atmosfære som hjelper sørgende til å sette ord på det vonde og vanskelige. I akutfasen er målsettingen å hjelpe familien til fullt ut å fatte og akseptere det som har skjedd. Tiltak som kan være til hjelp for dette, er å informere om omstendighetene rundt ulykken, besøke ulykkesstedet ilag med familien og hjelpe de etterlatte til å delta i sørge-høytideligheten i etterkant. (Weiseth & Dalgard, 2000) Behovene kan være individuelle men alle trenger å bli tatt på alvor uavhengig av hvilke reaksjoner de sitter med. Jesus gikk selv med dødsangst i Getsemanehagen, og stilte spørsmål om hvordan disiplene kunne sovne og være fraværende ved hans lidelse. Da signaliserte Han betydningen av nærvær i møte med angsten, mens de viste en lite inkluderende og empatisk væremåte og sviktet.

3.2.2 Ritualer i møte med sorg og kriser

Ritualer er bevisste symbolske handlinger der målet er å skape mening (Stifoss- Hanssen, 2001). Mennesker er opptatt av ritualer, og de er verdifulle fordi de er en del av vår kultur og hører til det å være menneske. I krise- og katastrofesituasjoner er trangten til å gjøre noe synlig og ritualisere kroppslig i form av lystenning, journalskriving, legge ned blomster eller bare være i sammen med andre sterk. Forskjellen og kraften i

ritualene ligger med andre ord i selve deltakelsen, at de sørgende deltar kroppslig med bevegelse og aktiv bruk av sanser. (Ibid)

Ritualer er nært knyttet til tid og kan skape en følelse av «*egen*» tid. Når en er i ritualet kan en oppleve å gå utav hverdagstiden og inni en ny tid som noen opplever som «*hellig*». Denne transformasjonen av tiden er et typisk trekk ved ritualer. (Ibid :9)

I krisesituasjoner er det emosjonelle trykket stort. Da fungerer ritualer både som oppakning og innpakning. Med det forstår en at det hjelper oss å se ting utenfra og det kan gi en erfaring av at vi er relatert til noe utenfor oss selv. Når et menneske opplever fravær av trygghet og at verden raser sammen, kan ritualer skape orden i kaoset ved at det bekrefter vår identitet og tilhørighet til fellesskapet og andre mennesker. Ritualer bygger sosiale og åndelige broer som kan gi styrke i en meningsløs tid. Klagen og nøden kan adresseres til Gud eller andre mennesker og forløse noe i mennesket.

En ting som skiller religiøse ritualer fra andre er «*at man legger vekt på det religiøse ritualets ambisjon om å uttrykke sannhet om livet og om Gud*» (Ibid:12). Forutsetningen og erkjennelsen av at Gud både finns og bryr seg og hører på oss, preger selvsagt forståelsen og opplevelsen av slike ritualer. Nattverden er eksempel på et kirkelig ritual som gir rom for fortellingen, og viser at sammenhengen mellom den enkeltes livsfortelling og gudsfortellingen er viktig. Den narrative funksjonen gjør ritualer til en brobygger mellom den sekulære verden og gudsverden. (Ibid)

3.2.3 Kirkerommets tause språk

Kirkens styrke er at den kommuniserer både verbalt og ikke-verbalt. Jesus rettet sitt budskap både mot menneskets reflekterende side, men også mot dets intuitive side. «*Symbolen tar vid der orden tar slut och oppnar en veg, som er stengd før orden. Symbolens ord er en inre värld, som ligger djupare en våra ord och tankar*» (Martling, 2004:19) Rommet likestiller mennesker på den måten at det taler et ordløst språk, og gir ordsterke og ordsvake samme utgangspunkt ved at det nullstiller og gir alle like vilkår foran Guds ansikt. Nærværet uten ord kan av og til oppfattes sterkere enn nærværet med ord, særlig i situasjoner som er preget av stor glede eller dyp sorg der ordene ofte svikter og oppleves som utrøstelige. Det er en spennende innfallsvinkel i møte med mennesker som er i krise, da det hjelper å uttrykke det hellige.

Kirkerommets enorme høyde og dens vakre utsmykking kan si mye om Guds storhet og hellighet og åpne veier til nye virkeligheter. Den kan også gjennom rommets symbolikk være til hjelp i forsoningsarbeidet som sier noe om at menneskers smerte og lidelse er tatt opp i Kristi lidelse, og at all lidelse er Guds lidelse. Kirkerommet som leger og representerer en nær og forståelsesfull Gud er en fin diakonal innfallsvinkel. Den må ses i sammenheng med kirkens liturgi, som ble til lenge før kirkens arkitektur ble utformet.

Kirkerommets stillhet er annerledes og verdifull, for den «*helliga tystnaden er talande och skapande*» (Ibid :110). Kirken representerer noe annet enn det vi omgir oss med til vanlig og som oftest er preget av lyd. «*I stillhet og tillit skal deres styrke være*» (Jes 30,15) Kirkens hellige stillhet åpner en dobbelvei både til oss og fra oss, og fyller rommet av tomhet og gjør oss mottakelige for endring. (Martling, 2004)

3.2.4 Gjestfrihet og inkluderende fellesskap

Gjestfriheten har siden oldkirken vært grunnaksen i kirkens diakonale væremåte, med dens betoning av bordets diakoni og fellesskapet rundt måltidet (LVF, *Gjestfriheten er «en være måte som gir rom for alle, og som skaper hjem og tilhørighet på tvers av ytre skiller»*. (Nordstokke,1999) Hvordan kommer gjestfriheten til uttrykk i vår kirke og i møte med sorg og lidelse? Den norske kirke i utlandet har fått et troverdighetsstempel fordi den er blitt «*et hjem for folk som er hjemmefra*» (Ibid). Hvordan kan gjestfriheten arte seg slik at kirken blir et hjem for alle mennesker i alle livssituasjoner i Norge? Den må tørre å snakke sant om livet og tilby et rom å være i der fellesskap kan skapes. Den må også ha rom til forskjellighet der allminnelige mennesker med allminnelig tro møtes, og der sårbare mennesker og mennesker uten håp får trøst og gis nytt mot. Gjestfriheten blir inkluderende når den skaper fellesskap, og ikke stiller betingelser til hvem som kan delta. Jesus bruker bordfellesskapet og nattverden som forbilde for et grensesprengende fellesskap, og fotvaskingen for å vise at mennesker gjennom han «reises opp til livsfellesskap og medtjeneste i hans rike». (Ibid:51) Nattverden blir dermed også ett uttrykk for inkluderende fellesskap.

Gjensidigheten forutsetter at den verten som innbyr, ser på seg selv som en uverdig gjest som selv trenger fellesskap og tilhørighet i fellesskapet. (Ibid) Den som er blitt elsket vet noe om hva det vil si å elske. Først når det skapes et rom der verten selv føler seg hjemme, skapes det en ramme slik at uventede gjester kan oppleve et rom uten betingelser og krav av noe slag (Nouwen,1994). Da ser vi at hjem -metaforen har en dobbel betydning som ikke bare handler om geografiske forskjeller, men at troen kan representere en distanse til et fellesskap. Den allminnelige troen trenger også omfavnelse og aksept, og holdes også oppe av Guds nåde.

4 METODE OG MATERIAL

4.1 Valg av innsamlingsmetode

I denne masteroppgaven har jeg benyttet meg av kvalitativ metode, siden den egner seg best til å få fram nyansene i svarene på spørsmålene som problemstillingen krever. Kvaliteten på dataene har altså veid tyngre enn mengden av dem. Målet har vært å gå i dybden og få inn data fra kirkelig ansatte og sentrale aktører som tegner et bilde av hva som er gjort og tenkt i tiden etter 22 juli. På denne forskningsveien har det vært viktig å ikke bare fokusere på det deskriptive, men også å forstå og vurdere handlinger i lys av et diakonalt helhetskonsept.

Enkeltintervjuer og ikke gruppeintervju er valgt som metode for datainnsamlingen. Selv om en i gruppeintervjuer kunne latt informantene dra nytte av hverandres innspill og skape mer rom for gjensidig refleksjon, valgte jeg å sette av tid til enkeltintervju som åpnet opp for spontanitet, nyanser, personlig refleksjon og stor frihet i samtaleøyeblikket. Den kvalitative forskningstradisjonen legger vekt på «*et nært og tett forhold mellom forskeren og det miljøet eller de personene som utforskes*». (Repstad, 2007:14) Denne måten har vært positiv og berikende med tanke på forståelsen av og tenkingen rundt diakoni. Den delvis strukturerte intervjuformen som ble valgt, åpnet opp for tilleggsspørsmål og var oppklarende på flere måter. Hovedhensikten var å få frem informantenes ulike syn, og det kunne ikke i like stor grad blitt gjort ved å fylle ut faste svaralternativ på et skjema. Ved å lage ferdige skjemaer med avkrysningsmulighet og begrenset plass til formuleringer, ville svarene blitt mer like og mindre nyansert. Det ville hemmet den enkeltes mulighet til å uttrykke seg, og gitt mindre valide besvarelser i forhold til et intervju under fire øyne.

Sekundært er denne metoden også valgt av praktiske grunner, ved at den er lettere å organisere og gjennomføre og mindre tidkrevende. Enkeltintervjuer gir i tillegg mer mulighet for interaksjon. Det gir et godt utgangspunkt for å få innsikt i informantens erfaringer, tanker og følelser (Flacke, 2010:18). Intervjuguiden ble sendt til alle informantene i god tid på forhånd og skulle bidra til å gjøre svarene gjennomtenkte. Intervjuene ble gjennomført på informantenes arbeidsplasser ca ett år og tre måneder etter katastrofen. Hvert intervju tok ca en time. Diktafon ble brukt under intervjuet.

Målet med forskningen har vært å bringe til veie ny og nyttig kunnskap som er relevant for diakonifaget i møtet med mennesker i sorg og krise. Samtidig håper jeg oppgaven kan øke forståelsen for de kriserammedes behov og peke på hvilken betydning kirken og kirkelige ansatte har i en slik kontekst.

4.2 Hva svarte informantene? Analyse og presentasjon av intervjumaterialet.

Jeg har selv valgt mine informanter, men har på forhånd rådført meg med veileder og forsikret meg om at de jeg vil intervjuer har tilstrekkelig relevant informasjon for oppgaven og min problemstilling. Det er totalt gjort syv intervjuer, derav tre sentrale medarbeidere fra Stavanger bispedømmekontor og tilsvarende antall ansatte fra en lokal menighet. I tillegg er det intervjuet en person som hadde en viktig rolle og sjelesørgerisk erfaring i møte med denne krisen. Ved å trekke inn personer utenfor kirken og fra et annet miljø, fikk jeg viktig tilleggsinformasjon både i forhold til diakonikonseptet generelt og kirken som diakonal samfunnsaktør.

Det har også vært en åpen og god dialog med informantene angående taushetsplikt og bruk og sikring av data som inneholder sensitive personopplysninger. Navn er derfor bevisst utelatt i det empiriske materialet. I hele forskningsprosessen har det vært et mål å ha en ydmyk og respektfull holdning til de pårørende og involverte i denne saken.

I prosessen med utvalg av informanter ble fordeling av kjønn og alder påtenkt, men ikke tillagt en stor betydning. Fordi utvalget i utgangspunktet representerte en grei fordeling og relativt god spredning innenfor kirken angående profesjon, alder og kjønn, ble dette perspektivet ikke spesielt vektlagt. Det er intervjuet tre kvinner og fire menn, i alderen 40- 64 år. Det var også viktig å intervju personer som ikke var diakoner av utdanning eller yrke, men som på grunn av sin posisjon spilte en viktig rolle i planlegging og gjennomføring av tiltakene. Det ga materialet også en mer bredde. Av syv informanter er det tre menighetstilsatte, en «frivillig», to administrativt tilsatte og en biskop.

Materialet har en begrensning ved at pårørende og overlevende ikke ble valgt som informanter i denne oppgaven. I stedet kompenserer jeg med referater fra et møte der fellesrådet selv evaluerer det arbeidet de var en del av i forbindelse med katastrofen. Møtereferatet gir innblikk i hva de gjorde og hvordan de tenkte. Slike kilder har vært til hjelp for å se helheten og til å sette empirien i en sammenheng der saken blir belyst fra flere sider. Referatet finnes derfor som vedlegg til oppgaven.

Tidlig i forberedelsen av oppgaven vurderte jeg å utvide utvalget av informanter og trekke inn frivillige og flere ansatte fra andre menigheter, men av hensyn til arbeidsmengden og behandlingen av materialet i etterkant, landet jeg på syv lokale informanter. En utvidelse kunne gitt interessante opplysninger om hvordan de ulike menighetene håndterte saken, hvem de samarbeidet med og hvordan diakonien kom til uttrykk i de ulike kontekstene. En slik fokusering hadde endret problemstillingen og oppgavens profil. Ved å intervju sentrale personer på bispedømmekontoret, kom likevel noen av de tiltakene og de erfaringene som ble gjort i andre menigheter fram og ble verdifull for forståelsen av diakoni i min oppgave.

Materialet og informantene representerer også til en viss grad det kirkelige hierarki, ved at en her har å gjøre med kirkelige ansatte på ulike nivåer. Kirkens administrasjon og arbeidsgiverlinje (for prester) er representert på linje med fellesrådsansatte. Et slikt utvalg av informanter gjør det også mulig å lete etter sammenhenger og tenkemåter på ulike nivåer i kirken, og se om det er en samlet forståelse og lik vektlegging av det diakonale arbeidet. Det var bevisst og forventet at en eventuell strategisk linje ble synlig gjennom bispedømmet og en mer handlingsrettet og praktisk side kom til uttrykk i menigheten. Det er likevel rett å si at materialet avdekket en viss skjevhet med tanke på hvem som ledet og utførte arbeidet på grunn av ferietiden.

Noen av intervjuguidens spørsmål og problemstillinger er beskrivende og knyttet konkret til hendelser og dermed lettere å få svar på. Andre er mer tolkende og handler om hvordan informanten oppfattet situasjonen og la til grunn vurderingen av det de satte igang. Hele intervjuguiden ligger som vedlegg til oppgaven (Vedlegg 3). I arbeidet med analysen av det omfattende datamaterialet skaffet jeg meg en nødvendig oversikt ved å lage en matrise, der informantene utgjorde den ene variabelen og spørsmålene i intervjuguiden den andre (Repstad, 1998:110). Det ble en måte å innholdsklassifisere dataene på som gjorde det lettere å se helheten i etterkant. Under følger derfor de åpne spørsmålene etterhverandre, ordnet etter de ulike informantgruppene. Det blir utgangspunkt for disposisjonen og presentasjonen av datamaterialet.

4.2.1 De menighetstilsatte om:

4.2.1.1 De konkrete tiltakene og begrunnelsen for dem (Spm 1 og 2)

De tre menighetstilsatte var alle på ferie, og to av dem reiste hjem etter at en av dem ble oppringt av en ungdom i menigheten som uttrykte et behov for å komme til kirken og tenne lys. Det ble derfor tidlig bestemt at menigheten skulle tilby åpen kirke i alle ukedagene.

«Dagen derpå (25.7) bestemte vi at det skulle være åpent her alle dagene i uken som kom, og at det skulle være vakter her hele tiden» (Informant 1)

I motsetning til åpen-kirke tilbudet som ble lite besøkt, opplevde de under «kveld for sorg og håp», som forøvrig var på den nasjonale sørgedagen, en svært god tilstrømning av ulike mennesker til kirken. Informanten ler og gleder seg over at kirkerommet denne kvelden ble brukt av andre enn de vanlige kirkegjengerne.

«Det vi opplevde var at det kom politikere, det kom muslimer, det blei ett fellesskap av noe mer enn bare vårt som pleier å være her til vanlig. (Ier..) (..)den kveld for sorg og håp hvor en kunne få utfolde seg og synge, tenne lys og delta med mange andre. Være i fellesskap i sorgen og det å delta.» (Informant 2)

Menigheten hadde en egen «kveld for sorg og håp» ca en måned etter tragedien, og informanten påpeker at intensjonen fra menighetens side var å imøtekomme flere enn de som var direkte rammet av krisen, og det preget også innholdet og hvem som kom til samlingen.

En av de tilsatte ble ikke kommandert hjem før over en uke etter og ble derfor ikke en del av arbeidet med tragedien før vedkommende møtte familien for å delta i begravelsen. På grunn av den gode kjennskapen flere av de ansatte hadde til lokalbefolkningen ble de også viktige samtalepartnere for pårørende, overlevende og andre ungdommer i denne tiden. Den gode kjennskapen noen hadde kan også være en årsak til at de kom raskt i gang og tilbydde samtaler med de menneskene som hadde behov for det.

«Den ene familien har jeg hatt mye kontakt med, og det er fordi jeg kjenner de.» (Informant 2)

På spørsmålet om hva som var begrunnelsene for tiltakene, svarte en at det var vanlig å åpne kirken ved slike anledninger, og at det var et svar på folks behov om å gjøre noe konkret i den tragiske situasjonen. Åpen kirke ble jo også begrunnet med at en ungdom selv signaliserte behov og stilte spørsmål om hvorfor kirken ikke var åpen.

«Er det ikke åpent i kirken, hvorfor er det ikke åpent og når er det åpent?» (Informant 1)

En annen sier at å ha en plass å gå til der en kan gjøre noe som en husker tilbake på, gjør godt. Utover det blir tiltakene begrunnet med behov for tilstedeværelse og for å vise omsorg.

«Kirken (..) betyr mye for folk og det visste vi...Det å ha folk tilgjengelig som kunne holde kirka åpen var viktig, for å være tilgjengelig og vise at vi bryr oss. At vi har satt av ressurser og tid og at noen var der» (Informant 3)

Den samme sier også at det bunnet i flere ting, men at de ikke kunne svikte med sitt fravær, men stå sammen med de sørgende for flere var sterkt preget av dette.

Det er nok en kombinasjon av flere ting, men jeg tenker at det (..)folk kjente seg rammet og dette vil vi stå sammen om.» (Informant 3)

Kirken ønsket i tillegg å være tilgjengelig, vise omsorg og tilby et fellesskap for de rammede av denne katastrofen. De sier at mange opplevde en oppblomstring av sorg i denne tiden, som gjorde at flere enn de som var direkte rammet hadde et behov for fellesskap og tilhørighet til kirken. Noe av intensjonen med sorg og håp- kvelden, var å også ta på alvor alle sørgende og «vanlige folk» som også opplevde sorg, men som ikke ble møtt med en slik oppmerksomhet i sine liv.

«kvelden for sorg og håp, tror jeg det ble sett at kirken bryr seg og er der for helt vanlige folk som opplever vanskelige ting» (Informant 2)

Tiltakene på menighetsnivå kan kort sammenfattes i åpen kirke, sjelesørgeriske samtaler og en kveld for sorg og håp. Begrunnelsene for handlingene forklares delvis med ungdommens eget ønske om å komme til kirken, og kirkens eget ønske om å være til stede, bry seg og stå sammen med de rammede i denne vanskelige tiden. De ansatte tenkte også på de som ikke var direkte rammet av tragedien, men som og bar på sorg. Menigheten inkluderte dem i kirken gjennom en egen kveld for sorg og håp. Kirken opplevde en beskjeden respons for åpen kirke, men den lokale kvelden kom det mye forskjellige folk og tilbakemeldingen var god.

4.2.1.2 Personlige refleksjoner i forhold til situasjon og diakonal utfordring (Spm 3 og 4)

Flere opplevde selve katastrofen og bakgrunnen for den som en fortvilelse. I møte med arbeidet og oppgaven som stod foran dem, kjente en på utilstrekkelighet og opplevelsen av å ikke gjøre nok.

«Det var jo en fortvilelse, og alt var veldig vondt og vanskelig med en gang. Og så kjente jeg og på (..) den der med utilstrekkelighet på et vis. Kanskje ikke jeg gjør godt nok» (Informant 2)

En annen var svært opptatt av urettferdigheten. At en ikke må glemme de mange hverdagskrisene som mange mennesker står i til daglig, og at store kriser som dette lett kan skygge for andre. Behov for rolleavklaring, spesielt i forhold til Domkirken, ble også noe som kom opp i forbindelse med denne krisen.

«Det å finne sin rolle (..), det var ikke bare enkelt.»(Informant 3)

Deres tanker om diakoni speiler en kjærlighet til mennesker og til kirken som bærer av hjelp, håp og trøst i møte med lidelsen. En sier at diakoni handler om relasjonsbygging og det å ha kjennskap og tillit til mennesker. Menneskesynet er avgjørende og bærebjelken for det handler om verdighet. Diakoni skal gi mennesker opplevelsen av kirken som et hjem, og at den ikke skal være begrensende.

«Egentlig tenker jeg at diakoni handler om relasjonsbygging, for så å være til stede i folk sine liv når de trenger det... Vi ønsket at folk skal kjenne seg hjemme her, og vi ønsker at det skal være rom for hele mennesket. ..det handler vel om menneskesyn eller at alle er like mye verdt» (Informant 1)

En annen trekker fram nestekjærligheten og omsorgen som viktigst, og at diakonien handler om å ikke trekke seg tilbake men tilby et fellesskap og vise at en bryr seg. Diakonien skal gi mennesker opplevelsen av kirken som sitt hjem der alle er velkomne også når en opplever det vanskelig. Interessant å se at diakonien kan være kontekstuell og få ulike uttrykk i møte med mennesker med forskjellige behov. (Jmf sitat Informant 2)

«Det med nestekjærligheten var nok det første som kom opp i meg i forhold til dette. Og når jeg skjønte hvem dette var, ble det nok enda sterkere, og eg tenkte at her kom eg til å få en viktige rolle, i nestekjærligheten. Og det er klart at alt kommer jo inn; vern om skaperverket, vern om det skapte.» (Informant 2)

«...så handlet det om omsorg og nestekjærlighet. (...) jeg ville at de skulle bli tatt vare på og bli sett som det de var og ikke som symbolfigurer for ett eller annet.(....) Og det vi var generelt opptatt av ..... var å være der og være tilgjengelige og vise at vi bryr oss..Det å vere i fellesskapet.»(Informant3).

I møte med slike katastrofer er nærværet viktig. En trekker fram kirkerommet som en samlingsplass og som også gir trøst og håp og hjelp til å komme videre.

«...at kirka var et rom, en plass å være, en plass å søke trøst og håp. En gav folk en mulighet både til å bearbeide det som hadde skjedd,(...)Nærværet er noe av det viktigste, tror jeg. Å være tilgjengelig og vise at en er tilgjengelig» (Informant 3)

Oppsummerende kan man si at de menighetstilsatte opplevde katastrofen som en forvillelse og noen satt med følelsen av å ikke strekke til i møte med tragedien. Flsteparten var trygge på deres roller, men en påpeker rolleavklaring som en utfordring i møte med denne situasjonen. Refleksjonene rundt diakoni er mangfoldige, og kan i hovedsak oppsummeres med uttrykk for nestekjærlighet, omsorg, ulike former for nærvær der fellesskap skapes. En sier at folk skal kjenne seg hjemme i kirken, og en annen påpeker kirkerommets betydning og bærer av håp i møte med lidelsen. Sier det noe om at diakoniforståelsen deres er nært knyttet til kirkens identitet? Den kontekstuelle diakonien blir også belyst gjennom en sjelesørgerisk situasjon.

4.2.1.3 Grad av samhandling. (Spm 8)

Det meste av samhandling i menigheten skjedde mellom de ansatte og noe mot bispedømmet og partikontoret til Arbeiderpartiet, som gav videre informasjon om de rammede. Kontakten med Arbeiderpartiet førte til en økende oppslutning under kvelden for sorg og håp. Helsesøsteren ble en viktig lokal samarbeidspartner, og hun kontaktet også skolen for å høre om de ønsket samhandling med kirken.

«I grunnen snakket jeg mest med helsesøstera, og det var her på huset. Bakgrunnen for det var jo at jeg tenkte at her måtte vi ha noen fagfolk inne.

For hva gjør vi nå og skal vi ha en felles strategi for ungdommene ? (..)og vi fann ut at vi skulle snakke med skolen. (Informant 1)

Det ble ikke noe av skolesamarbeidet. Det var et tydelig ønske om samhandling og en klar intensjon bak forespørselen. Det skapte ettertenksomhet og en viss sårhet.

«Når hun gjorde det, hadde de allerede planlagt noe for seg..Vi var ikke så pågående når de ikke sa at de ville ha oss med. (..)en ting en blir bevist på i etterkant. Hvor mye kontakt har vi med skolen?» (Informant 1)

Dialogen og samarbeidet med helsesøstera ble fruktbar og nyttig, og minnet dem på viktigheten av å stå sammen i møte med situasjoner der en har samme målgruppe for øyet. Underforstått sier de også at de svært gjerne skulle ønske et tettere samarbeid med skolen og det tverrfaglige teamet, men denne gangen kom forespørselen etter at skolen selv hadde gjort noe.

«Det var veldig positivt å snakke med henne, og i alle fall en bevissthet med at vi jobber med de samme tingene, med de samme folkene. (...) Vi vet om hverandre og kan spille litt på lag, og det er kanonviktig.(...) det er jo et sånt tverrfaglig team her (...), men kirka er ikke invitert inni det. Men litt den der, jeg vil være med i det, for vi jobber med de samme ungdommene» (Informant 1).

Sitatene viser at det eksisterte en viss samhandling både internt og eksternt, og at dette er viktig og nødvendig for å kunne gi mangfoldig hjelp i møte med kriser. Kirken sier indirekte at felles strategi og samarbeid med skolen og andre er noe de ønsker, men at de dessverre ikke lyktes med det slik de ønsket i denne katastrofen. De sier også at slike hendelser minner dem om viktigheten av å stå i sammen og at de har et utviklingspotensiale i retning av å bli mer samhandlingsorienterte.

4.2.1.4 Erfaring og evaluering (Spm 9)

Mye fungerte på menighetsnivå, men noen utfordringer var det med hensyn til rolleavklaring og en stilte også spørsmål med bruk av ressurser i forbindelse med tiltakene. De er alle enige om at det var rett å åpne kirken tidlig og at de kom raskt igang.

«Jeg tenker at vi handla raskt og effektivt i starten,(..) Vi kom kjapt igang. Å finne rollen vår til domkirken var en utfordring. Hva er behovet egentlig (..) i forhold til å ha åpent, hvilke dager og når...»? (Informant 1)

De er også godt fornøyd med at Domkirken var åpen og at folk kunne komme dit for å søke hjelp og trøst i kirkerommet, og få bearbeide sorgen og opplevelsen de satt med. Menigheten opplevde ikke at mange benyttet seg av det åpne kirke tilbudet i denne tiden.

*«Det var ikke så mange som kom på kirkeopplegget vi hadde,(...)
» (Informant 2)*

En erfaring er at denne krisen forsterker bildet av de mange personlige krisene som finns i befolkningen utover de rammede, og at 22. juli -katastrofen i så måte bekrefter denne påstanden. De er glad for at de var bevisst på dette gjennom dette krisearbeidet.

«Det var mye positivt. Og jeg tenker at (..) domkirka var tilgjengelig, at kirka var et rom, en plass å være, en plass å søke trøst og håp. En gav folk en mulighet både til å bearbeide det som hadde skjedd der og da, men og til å ta opp noe av det en går og bærer på ellers, (..) Den kvelden for sorg og håp var det mange gode tilbakemeldingar på» (....) Nærværet er noe av det viktigste, tror jeg.» (Informant 3).

En annen viktig lærdom menigheten erfarte, var å ha et nærere samarbeid med skolen, med en klar fordeling av ansvarsoppgaver.

«Så vi kan godt jobbe tettere opp mot skolene, ha felles planer og med rollefordeling og slike ting» (Informant 1).

En ansatt opplevde at behovet pårørende har for samtale kan være ulikt fra tid til annen, og at det kan være en utfordring å forholde seg til. Begrunnelsen for dette trenger ikke å ha noe med hjelpen som blir tilbudt, men kan skyldes at katastrofer som denne involverer flere hjelpere.

«Jeg opplevde litt at jeg tok kontakt, prøvde å ringe, hun svarte ikke, (..)Jeg ble litt forundra på det i og med at hun var så åpen på at hun ønsket det da jeg snakket med henne etter begravelsen.» (Informant2)

Menighetens erfaring er i hovedsak at nærvær og tilstedeværelse er viktigst. De erkjenner at samhandling og det å jobbe tverrfaglig er nødvendig og nyttig, og ønsker derfor et tettere samarbeid med skole og andre instanser for å stå faglig sterkere i møte med slike hendelser. Den samla evalueringen viser at mye fungerte på menighetsnivå, men at kriser som denne gir utfordringer i rollefordeling, ressursbruk og hvor pågående kontakten mot pårørende skal være. Krisen lærte dem også noe om å se alle mennesker som bærer på sorg, ikke bare de som opplever slike kriser, men arbeide for rettferdighet i forhold til hvem som får oppmerksomhet og hjelpen.

4.2.1.5 Menighetstilsatte; kort sammendrag

Åpen kirke og sjelesørgeriske samtaler ble viktige tiltak på menighetsnivå. En av ungdommene etterlyste åpen kirke allerede dagen etter hendelsen, og utover det ble nærvær og tilstedeværelse viktige begrunnelser for handlingene. Det ble laget en «kveld for sorg og håp» der intensjonen var å imøtekomme alle mennesker som var i sorg i denne tiden. Nestekjærligheten og omsorgen blir viktige diakonale uttrykk for de menighetstilsatte, og menneskesynet blir trukket fram som viktig og et grunnlag for diakoniforståelsen. Gruppen sier de har hatt utfordringer i forhold til ressursbruk og rolleavklaringer, og også lært noe om viktigheten av å møte alle mennesker som opplever hverdagssorg.

4.2.2 De administrativt tilsatte om:

4.2.2.1 De konkrete tiltakene og begrunnelsen for dem. (Spm 1 og 2)

På bispedømmekontoret var det lav bemanning og en ansatt tilstede 22. juli. Flere av de andre ansatte var på pilgrimsseilas og holdt daglig kontakt med kontoret via telefon. Informasjon og kommunikasjon til og fra kontoret gikk via telefon og mail, og den

administrativt ansatte ble et bindeledd mellom kirkerådet og prestene, biskopen og menighetene. Det ble sendt ut flere skriv i denne tiden, og menighetene ble tilbudt ressurser og hjelp på ulikt vis, blant annet bønner og info om åpen kirke.

«Så ble det sendt ut forslag til bønner for prestene med linker til kirken.no» (Informant 7)

«Det første som skjedde,(...) går ut mail til prestene om at domkirka vil være åpen på lørdag for stillhet, ettertanke og samtale og da var det allerede bestemt at biskopen avbrøt ferien sin og kom til gudstjenesten på søndag(...)kirken ble åpen etter gudstjenesten med prest til stede»(Informant 7)

Etter fakkeltoget, tre dager senere, ble prester anmodet om å stille i rundsnipp med tanke på samtale og oppfølging. En av de ansatte hadde god kontakt med biskopen og samtalte ofte om hvordan de skulle løse oppgavene utifra det utgangspunkt de da hadde.

og etter toget vil det være behov for flere prester enn de som nå har vært der for å samtale (.....)og da ble det også anmodet om å stille i rundsnipp.» (Informant 7)

Oppfølging av kirkelig ansatte som hadde stått direkte i krisen ble prioritert etterhvert som flere kom tilbake. Kirkens eget samtalesenter og familievern-kontoret ble en viktig del av dette oppfølgingsarbeidet som ble koordinert fra bispedømmekontoret.

«.. vi trengte å tilrettelegge oppfølgingstiltak. Det vi gjorde var at vi hadde kontakt med vårt samtalesenter. (..) kirkens familievern har blitt svært mye benytta og stått i samtalekontekst i lang tid.»(Informant 5)

«vi samlet da kirkelig mannskaper, prest og diakoner og andre fra (..) de tre byene som hadde hatt en som ble drept.» (Informant 5)

Utifra sitatene virker det ikke som at handlingene fra bispedømmekontoret var begrunnet i en bestemt strategi, men var mer en refleks av det som skjedde. De ble kastet ut i noe de ikke helt skjønte omfanget av, og måtte ta noen beslutninger underveis. På tross av den lave bemanningen, fordelte de oppgavene slik at en var ute i felten og den andre tok ledelsen på kontoret.

«Vi måtte gjøre ting mer etter ryggmarksrefleks, mer enn manualer og oppskrifter, og litt skjønn utifra det som en visste der og da» (Informant 7)

De begrunnet oppfølgingstiltakene mot ansatte med behovet for å bearbeide det de hadde opplevd og for samtale.

«..at de hadde behov for noen å snakke med om dette» (Informant 5)

Tiltakene fra administrasjonen på bispedømmet bestod fra starten av i å sende ut informasjon og ressurser til menigheter og prester, og holde dem orientert og formidle det som kom fra kirken sentralt. I motsetning til de menighetstilsatte som fulgte opp de rammede, ble nå oppfølgingen av kirkens ansatte viktig. Tiltakene var i starten ikke alltid så bevisste, men mer begrunnet i noe som måtte gjøres og et resultat av en refleks. I oppfølgingsarbeidet ligger det et tydeligere ønske om å se de enkelte som har stått i

denne katastrofen og gi dem mulighet til «debriefing» og hjelp til å håndtere det de har opplevd gjennom denne situasjonen. Kirkens eget samtalesenter ble viktig her.

4.2.2.2 Personlige refleksjoner i forhold til situasjon og diakonal utfordring (Spm 3 og 4)

I likhet med de tilsatte i menigheten var reaksjonen overveldende. Både omfanget og det at unge mennesker ble brutalt rammet av denne handlingen, gjorde inntrykk.

«Jeg ble jo overveldet av omfanget og det tragiske i det her. Når jeg satt her ..såg hvordan det ble rullet opp, grusomheten i det hele» (stille) (Informant 7)

Angående diakonal tenking, sier de at katastrofen aktualiserer kirkens troverdighet, om den mener alvor med de ordene den forkynner og dens evne til lyttende nærvær.

«...utfordrer oss i å være troverdige med det vi forkynner med ord, at det gir seg utslag i handling. ..(..) men være der når folk trenger noen å snakke med, noen å lene seg mot, noen som har tid og kan gi oppmerksomhet til den som trenger det. Kanskje må vi i særlig grad være villige til å lytte, og til å tåle reaksjoner i form av tårer, sinne, raseri, sorg..» (Informant 5)

En peker også på verdien av åpne kirker og det å ha folk i kirkene som kan møte behovene som slike kriser fører med seg. Salmer og liturgi blir også nevnt som noe godt og styrkende, og kirken som uttrykk for trygghet og håp.

«...vårt bidrag inn her det var å åpne kirkene. Stille med folk i kirkene som kunne møte de som oppsøkte de åpne kirkene, og så var det å betjene gravferdene og oppfølging av etterlatte. Og det er jo diakoni» (Informant 7)

«Kirka representerer noe av dette her som består og som gir håp for mange. Det sermonelle med liturgier og salmer det gir en slags trygghet og det er noe som viser at det er noe mer» (Informant 7)

De bispedømmeansatte var også sterkt preget av sårbarheten og omfanget i denne krisen. Kirkens troverdighet og ansvaret for å leve slik den lærer og være tilstede i menneskers liv, blir trukket frem som noe viktig i diakonien. Diakoni i møte med lidelsen bør være preget av tålmodighet og raushet, og mer opptatt av å lytte til spørsmålene enn å gi svar. Kirken representerer det som består gjennom salmer og liturgi. Når mye i samfunnet ellers forandres er den stabil og fast og gir trygghet, trøst og håp for mange.

4.2.2.3 Grad av samhandling (Spm 8)

Samhandlingen fra bispedømmekontoret gikk i hovedsak mot AUF, kommunen og fellesrådet. I tillegg hadde de via biskopen en direkte samhandling med de involverte familiene og overlevende.

«...kommunale kriseteam eller representanter for kommunale etater. (...)vi har en arbeidsgiverlinje for prestene og en for de andre ansatte. Og

fellesrådslinja har jo også med bygg og anlegg å gjøre og åpne kirker, etterhvert også gravlunder, som en må avklare ting med» (Informant 5)

Det var også et intern samarbeid med blant annet samtalesenteret, prestene og menighetene. Samhandlingen skjedde med andre ord på ulike nivåer. Den var både på ledelses- og utøvende plan, fordi biskopen ble så aktiv i felten.

«Utad var det jo han som samhandla, det var med AUF og det var med familien» (Informant 7)

Det er enighet om at samhandlingen har ført til noe nytt og godt, og gitt kirken en posisjon i kommunens kriseteam. Sentralt har kirken også fått på plass nasjonale kriseplaner.

«vi har sett nærmere på planverket vårt, det å bygge inn en tettere kontakt mellom kirke og kommune. Vi har hatt en kartlegging, feks der kirken er representert i de kommunale kriseteam» (Informant 5)

«Det vi såg, eller Erling såg, var jo det at apparatet utenfor kirken fungerte godt «(Informant 7)

Kort fortalt kan en si at samhandlingen som skjedde på bispedømmenivå hadde likhetstrekk med den på menighetsnivå, den var både intern og ekstern. Det interne samarbeidet var knyttet mot fellesrådene, menighetene, prestene og Kirkerådet, mens den eksterne i hovedsak foregikk mellom kirken, AUF og kommunen. Det er interessant å se at også bispedømmeansatte samhandlet direkte med familien, på linje med menighetsansatte. Samhandlingen bar frukter ved at planer og regelverk ble revidert og kirken fikk en mer sentral posisjon med tanke på deltakelse i kommunens kriseteam.

4.2.2.4 Erfaring og evaluering (Spm 9)

Informantene var tydelige på at 22.juli-katastrofen har gitt dem en viktig erfaring. I motsetning til de i lokalmenigheten setter de mer ord på lærdommen, og nevner feriebemanning og behov for oppfølging av ansatte som prioriterte områder.

« Vi ser behovet for at vi ikke tømmer menighetene våre for betjening i sommerferieukene, (...) behov for å ha et apparat som ivaretar de ansatte som har vært i krisearbeid, at de får mulighet til å sette ord på det de har vært med på. At de kan få bearbeide og tømme seg»(Informant 5)

Det å forberede ansatte mentalt og være i beredskap, er en viktig del av dette. Behov for kompetanseheving for gravlundsansatte og dialog med andre trosretninger er også noen av erfaringene de sitter med i etterkant av tragedien.

«se verdien av det å være i dialog med andre trosretninger.(..)og nå fram til forståelse mellom de ulike trosretningene»(Informant5)

Erfaringene som kirken gjorde i etterkant var nyttige på flere områder. ikke bare for kirkens samhandlingsrolle, men også fordi det bidro til en styrking av interne planer og beredskapsrutiner. Kirken ser også verdien av å være i dialog med andre trosretninger og på den måten arbeide for gjensidig forståelse og respekt for hverandre. Etterarbeidet har selvsagt og vært en påminnelse om at hjelperne må få hjelp og god oppfølging. Krisen fikk

også bekreftet for dem at kirken er bærer av verdier og ritualer som gir håp og styrke i møte med lidelsen.

4.2.2.5 De administrativt tilsatte; kort sammendrag

Kort oppsummert kan en si at administrasjonen tok ansvar for logistikk og var mellomledet for de impliserte aktørene i hjelpearbeidet. Samhandlingen skjedde på mange nivåer, men mest med kommunen og Arbeiderpartiet. Det ble også trukket inn andre ressurser i forbindelse med oppfølging av ansatte, som ble en viktig del av etterarbeidet. I refleksjonen rundt diakoni sier de at kirken har et ansvar for å handle slik den forkynner, og kirkens troverdighet blir satt på prøve i møte med lidelsen. Dens styrke i liturgier og salmer representerer det uforanderlige, det som består. De tilsatte er ærlige om lærdommen som krisen har gitt, i form av kirkens posisjon i kriseteamet, endrede rutiner og viktigheten av oppfølging og hjelp til berørte ansatte.

4.2.3 Frivillig om:

4.2.3.1 De konkrete tiltakene og begrunnelsen for dem (Spm 1 og 2).

Den frivillige ble tidlig involvert i katastrofearbeidet fordi han hadde politisk tilknytning, var selv prest og hadde en solid kriseerfaring fra eget liv. Først ble det møter og mye tid hjemme hos familien. Vedkommende beskriver sin dobbeltrolle i forkant av dette ærendet.

«Og så gjorde jeg da det, som jeg etterpå har beskrevet som en blanding av regimentene; hev på meg presteskjorta. (...) . Når jeg kjørte ut til familien, så var det (..) et oppdrag fra partiet, og ikke et oppdrag fra kirka, (..) og da sa jeg at jeg er her nå først og fremst på vegne av partiet, men jeg er nå prest, så jeg kommer som den jeg er... brukte mye tid den formiddagen, med familien, og de var jo i sjokk.(...) Jeg var der flere ganger den dagen om jeg husker rett» (Informant 6)

De fikk tilordnet ett eget rom til samtalen med overlevende på Sola flyplass. Det ble et sterkt møte som de hadde ilag med biskopen og folk fra kommunens kriseteam.

«Han var opptatt av å snakke, og hun var mer opptatt av å komme seg hjem, altså. Men jeg tror begge to opplevde at de fikk avreagert, de fikk snakket om det de hadde vært i gjennom. Det slo meg veldig sterkt at de var enormt opptatt av, begge to, omsorg for de andre» (Informant 6).

Møtet med de overlevende bekreftet det den frivillige hadde erfart tidligere, nemlig at omsorgen for andre er sterkt tilstede i traumatiske situasjoner. Denne samtalen viser at de har et sterkt behov for å fortelle det de har opplevd, selv om behovene også kan være ulike. Syning og bæreandakten med familien på sykehuset var også noen av tiltakene den frivillige deltok i. Begrunnelsen for handlingen forklares med behovet for å forsone seg med døden og det som har skjedd, og blir derfor en viktig del av sorgarbeidet.

«hvis det er mulig at en får til en bæreandakt og en får se den avdøde, så er det en viktig del av sorgprosessen» (Informant 6)

Det tiltaket som fikk mest oppmerksomhet, var trolig bisettelsen i domkirken. Familiens ønsket at den frivillige skulle delta på linje med den lokale presten og biskopen i dette. De ble også utfordret til selv å delta med både minneord og sang i denne handlingen.

«Så hadde vi selve bisettelsen, ...jeg anbefalte jo familien, .. at en fra familien selv framførte minneordene».(Informant 6)

Den frivilliges engasjementet ble begrunnet både utifra kontakten til partiet, men også på grunn av erfaringen den frivillige selv hadde med tap i egen familie og fra tidligere krisearbeid. Som en representant for familien ble begrunnelsen for handlingene også farget av dette. Sitatene under bekrefter ønsket om å bevare dem og være mellomleddet i dette.

«Det ene var jo altså denne partikontaktpersonen for familien. (...) jeg formidla ønsker og behov fra familien inn i partiet. Det andre er mer den prestedelen. Det har egentlig mest sammenheng med at jeg mista (...) selv i en tragisk ulykke.(...) ikke bare det at jeg var prest, men at jeg (..) har hatt en erfaring» (Informant 6)

Det var mye diakoni i de handlingene som den frivillige fikk være en del av. Møtene med familien, begrunnelsen for syningen og tilretteleggingen for møtet med overlevende, vitner om diakonalfaglig kompetanse og solid kriseerfaring.

Den frivillige ble en slags «potet» i krisearbeidet. Han påtok seg mye ansvar og deltok på flere måter, også i samhandling med kirken og kommunens egne ressurser. På grunn av den frivilliges dobbeltrolle og relevante erfaring åpnet dette trolig også dører for kirken, slik at den kom i posisjon og skapte inngang og muligheter for samhandling og posisjonering. Den ballasten som vedkommende hadde, skapte likevel posisjon og nærhet som fikk betydning for pårørende og samarbeidet med sentrale aktører i dette katastrofearbeidet. Det er interessant at den frivillige blir en brobygger i oppfølgingen av nærmeste familie og et mellomledd mellom dem og politisk ledelse og kirken.

4.2.3.2 Personlige refleksjoner i forhold til situasjon og diakonal utfordring (Spm 3 og 4)

I likhet med de andre informantene ble den frivillige også emosjonelt berørt av krisearbeidet, og innrømmet at det kunne være en styrke, samt at det var godt å få avreagert.

«Jeg hadde nervene litt..Det var en voldsom sterk opplevelse, sånn..Skulle lite til for at tårene kom, særlig når jeg var for meg selv, eller med mine nærmeste» (Informant 6)

Refleksjonen rundt diakoni kaster lys over symmetrien og subjekt-subjekt relasjonen som ett av diakoniens mål. Diakoni er ikke en tjeneste for de fattige, men de fattiges tjeneste.

«diakonien starta jo i utgangspunktet som tjeneste for de fattige. (..) har et sånn preg av ovanfra og ned. Så for meg ble diakoni veldig mye de fattiges tjeneste. Å snu litt på subjekt og objekt. ... eller kirken, skal kunne bidra inni vanskelige livssituasjoner slik at de fattige klarer å mestre sitt eget liv...(

Vedkommende sier indirekte at myndiggjøringsbegrepet hører til i diakonien, og at kirkens viktigste oppgave er å gi mennesker verdighet gjennom mestring.

«når svigerinna synger og når faren bærer fram minneord, så er det på en måte i tråd med nettopp dette. Kirkens oppgave er å assistere og at de som er ramma og nedbøyd i en slik situasjon, skal klare å mestre dette.(...) at kirka uten tjeneste og uten diakoni er jo ikke kirke. Avhengigheten i kirka av at tjenesten utføres, har en like stor tyngde som at ordet forkynnes. ... vi får gjør Kristi gjerning på jord, om nødvendig med ord» (Informant 6)

Selve diakoniforståelsen blir nært knyttet til kirkens vesen. Kirken blir en løgner om den glemmer de gode gjerningene og bare bruker ord! Han plasserer diakonien som en integrert del av kirken, og en kirke som er avhengig av diakonale handlinger.

Den frivillige mener tjenesten er et nøkkelord i diakonien. Tjenesten skal skje innen rammer av symmetriske arbeidsmetoder der likeverd og gjensidighet løftes frem. Diakonien har et spesielt ansvar for å utruste mennesker og gi svake og sårbare verdigheten tilbake. Kirken skal hjelpe mennesker også i vanskelige situasjoner slik at de får styrke til å komme videre og gi dem håp for fremtiden. Da kan mennesker bli subjekter og myndiggjøring bli en realitet.

4.2.3.3 Grad av samhandling (Spm 8).

Den frivillige var trolig den som samhandlet aller mest av informantene, fordi han ble tidlig involvert og delaktig i store deler av arbeidet. Han ble også familiens kontakt mot media.

«Jeg samhandlet jo først og fremst med familien, med biskopen og... Kanskje en litt annen rekkefølge; Familien, partiet og biskopen. Og (..) menighet om jeg tar med fire og de jeg samhandlet mest med. Og så er det jo eksterne. Jeg samhandlet jo og en god del med sånn sett representanter fra mediene, kriseteamet i kommunen, politisk ledelse» (Informant 6)

Sitatet viser en tett samhandling med biskopen. I byens stormiljø fikk han en avgjørende rolle i forhold til å spille familiens tanker inn i de mange festivaler som foregikk i byen på den tiden. I dialog med sentrale aktører klarte de å fylle mening inni den festivalvirksomheten som var. Noen arrangement ble også avlyst som følge av katastrofen. Dette var et resultat av samhandling på flere nivå og med flere involverte.

Den frivillige sier at samhandlingen førte med seg en bredere deltakelse og dermed mer gjennomtenkte tiltak og styrket etterarbeidet.

«etterarbeidet ble mer gjennomtenkt og belyst fra litt sånn ulike hold.(..)dette skjedde jo midt under (..) gladmatfestivalen. Og rett etterpå skulle jo Tall ship komme. (..) siste dag av gladmat ble avlyst, (...) nettopp dette med at det var så mange som var trukne inn og skulle tenke gjennom sin bit av det, det gjorde at samhandlingen førte (..) til at en fikk mer gjennomtenkte tiltak.(..) samhandlingen førte rett og slett til bedre etterarbeid» (Informant 6)

Den frivillige stod for mye av samhandlingen mellom familien, kirken og kommunen i denne krisen. Han ble et lim og en viktig brikke som sikret en mangfoldig beredskap som lettet etterarbeidet. I motsetning til de andre informantene ble den frivillige familiens mediakontakt, og den som skjermet dem fra pressen.

4.2.3.4 Erfaring og evaluering (Spm 9)

Den frivillige sier at noen var kritiske til kirkens rolle i denne tiden, de oppfattet kirken som dominerende og kunne tenke seg markeringer uten kirkelig profil. Det er for øvrig den eneste informanten som formidler en kritisk tilbakemelding angående kirkens arbeid i etter 22. juli. Han er ikke enig og mener kirkerommet ved slike anledninger skal være åpent og tilrettelagt for ritualisering og nærvær av mennesker. Religionstilhørigheten trenger ikke bestemme om en deltar i kirken ved slike anledninger, mener informanten.

«Og det var jo en del som kom med en del kritikk, for at kirka hadde overspilt sin rolle i forhold til åpent hus og alt mulig. Men jeg syns tvert imot. (..) En skal åpne dørene, sørge for at det hellige rommet blir tilgjengelig for alle. En skal ikke være begrensende i forhold til folks behov for å uttrykke sorg, medlevelse og medlidelse. (..) Det at kirkerommet i sånne situasjoner blir nærmest et akutt hellig sted, og at da hviskes dette med trosretninger og religionstilhørighet, alt viskes vekk.» (Informant 6)

«..de berørte familiemedlemmer og andre har selv et veldig sterkt behov for det med høyde og det hellige, i en eller annen forståelse. (..) Det er noe med den renselsen som ligger i det hellige rommet» (Informant 6)

Krisen har på nytt gitt den frivillige en erfaring som sier at kirkerommet og ritualisering i forbindelse med kriser har en legende effekt på mennesker. Kirkerommets betydning og dens forvandlende kraft må ikke undervurderes, og mennesker har i slike situasjoner et dypt behov for både felleskap og lystenning. Informanten erfarte også at kirken har et stort nedslagsfelt ved slike katastrofer, og at de som benytter kirken er mennesker langt utenfor menighetskjernen. I likhet med flere opplever vedkommende at arbeidet er veldig meningsfullt, og at egen erfaring kan være til hjelp for andre i møte med lidelsen.

4.2.3.5 Den frivillige; kort sammendrag

Den frivilliges engasjement var stort i denne krisen, og det ble involvering og deltakelse på svært mange områder. Vedkommendes kriseerfaring og dobbeltrolle som både politisk og kirkelig aktør, gjorde samhandling lettere og satte kirken i fokus og i posisjon gjennom krisearbeidet. Men en slik veksling mellom roller kunne også skape utfordringer og farer. Ble dobbeltrollen på noen måter lammende for andre eller satt den lokk over lokalmenigheten? Informanten sier at diakoni er de fattiges tjeneste, og betoner viktigheten av symmetri, likeverd og gjensidighet. Konkret skal kirken møte meningsløsheten ved å hjelpe mennesker til å oppnå mestring og på den måten peke på verdigheten til ethvert menneske. Erfaringen fra denne katastrofen understreker verdien av kirke-rommet og den forvandlende kraften som finns der. Menneskets dype behov i krise-situasjoner for å delta i ritualiseringen og fellesskapet, må kirken ta på alvor ved å åpne kirken så mye som mulig.

4.2.4 Biskopen om :

4.2.4.1 De konkrete tiltakene og begrunnelsen for dem. (Spm 1 og 2)

Biskopen møtte de overlevende første gang på vei til Stavanger og var med på samtalen med folk fra kriseteamet og den frivillige allerede lørdagen, en dag etter hendelsen. Beretningen deres gjorde inntrykk og han satt med følelsen av at dette var verre enn det

nyhetene hadde formidlet. Siden ingen fra kirken var inne i beredskapsteamet, meldte han seg på, og fikk der en naturlig kobling til de andre som var involvert i krisearbeidet.

«...for i beredskapsgruppen var det ingen fra kirken inne. Så jeg bare meldte meg på med en gang, så blir jeg med i beredskapsteamet her.» (Informant 4).

Det ble møter med diakonen og andre ansatte i domkirken som fortalte om kaotiske tilstander med mye turister og stor pågang. Som følge av trykket der ble sognepresten kalt inn for å styrke bemanningen. Biskopen deltok med preken på gudstjenesten to dager etter hendelsen og hadde en tydelig håpsforkynnelse. Den ble også tilpasset med sanger, bønner og annen liturgi, og en forsøkte å ta rom for at gudstjenesten skulle være for både omkomnes familie og andre av byens innbyggere.

«søndag, den 24, der jeg tok over prekenen og gikk inn. (..) og teksten som jeg hadde inne var 1. pet 1,3. Om Jesu Kristi død og oppstandelse og håpsdimensjonen.» (Informant 4).

Biskopen fikk også med seg samlingen med pårørende og holdt appell ved byens store rosetog som samlet i underkant av hundre tusen mennesker utenfor Domkirken! Fra den dagen var det i ukesvis køer av folk som kom til Domkirken, så byens diakoner og prester ble anmodet om å stille i rundsnipp.

I likhet med de menighetstilsatte opplevde han at folks sorghistorier ble svært synlige i denne tiden. Han veiledet og lyttet til mange mennesker og henviste dem direkte til kirken. Ikke bare de som var rammet av denne krisen, men mennesker med ulike sorger.

«fordi jeg opplevde når jeg gikk i byen her og ble stoppet på gaten av folk. (..) det var i grunnen ikke 22 juli som var deres historie, men det var deres egen fortelling. Vet du hva som skjedde med meg, og så kom sorghistorien. Og det å kunne være der da, og være den veilederen som kunne si; Gå inni kirken, tenn det lyset og gå der med din sorg nå. Det er plass for deg også» (Informant 4)

I oppfølgingsarbeidet ble det også viktig for biskopen å holde kontakten med noen av de overlevende fra denne katastrofen.

«...de to (overlevende) har jeg også senere holdt god kontakt med(...)Og vi har også forsøkt å følge opp kontakten med enkelte av de» (Informant 4).

På spørsmålet om begrunnelser for tiltakene svarte han at noe ga seg selv da han kom inn så sentralt allerede det første døgnet. Den tette organiseringen mellom tiltakene og hans evne til å fasilitere, bunnet i et ønske om at folk skulle bruke kirken og dens ressurser.

«Samtidig var det viktig det som jeg kunne gjøre, å fasilitere, legge til rette for at en virkelig tok kirkens egne krefter i bruk» (Informant 4)

Noe av arbeidet ble han spurt om å ta del i av andre og kom derfor inn fra sidelinjen. Rundt Domkirken ble det viktig å legge til rette for stillhet og nærvær med erfarne ansatte tilstede.

«dette stedet måtte vi legge til rette for stillhet, vi må ha et kirkelig nærvær og organisere det sånn at folk kan treffe mennesker som har kompetanse og erfaring med sorg- og krisearbeid» (Informant 4)

Biskopen kom inn fra sidelinjen og ble en svært sentral aktør som deltok på flere nivå i kirken i denne krisen. Det gjorde at han kom raskt igang og fikk innpass både i politiske og kom-munale kretser. Han ble en viktig brikke både på bakkeplan og ledelsesplan da han re-presenterte kirken med sitt nærvær på torget og i møte med overlevende. Dette sier noe om biskopens dyktighet. Han var både handlekraftig og påfallende nærværende i den krevende situasjonen. Muligens var han en «gave til problemet», i en tid som ellers var preget av lav bemanning og manglende kirkelig representasjon. For å avhjelpe kaoset som Domkirkens ansatte stod i, kan en stille spørsmål om lokale mannskaper kunne ha blitt omdisponert og blitt kommandert tilbake på et tidligere tidspunkt. Kunne det ha styrket oppfølgings- og etterarbeidet noe? Han sier ikke noe om at det ble vurdert å sette inn ressurser fra den berørte lokalmenigheten til den enorme tilstrømningen i Domkirken. I motsetning til de administrativt tilsatte ser det ut for at biskopen hadde en tydeligere strategi, og begrunnelsen for det kan skyldes involveringen, dialogen og samhandlingen som han tidlig ble en del av.

4.2.4.2 Personlige refleksjoner i forhold til situasjon og diakonal utfordring (Spm 3 og 4)

I likhet med andre sentrale aktører i denne katastrofen opplevde biskopen også arbeidet som svært meningsfullt, selv om det ble lite søvn og lange dager.

«her står vi i noe som gir den dypeste mening i det å være kirke.» (Informant 4)

Hans tanker om diakoni knyttes i første omgang til menneskesynet, og at krisens undertekst handlet om kampen om menneskesynet.

«For det var jo menneskeverdet som var blitt angrepet» (Informant 4).

Han snakker om diakoni som evangeliet uten ord og den konkrete omsorgen, som gir seg utslag i nestekjærligheten. I tillegg peker han på konteksten og diakoniens særskilte ansvar i forhold til slike situasjoner.

«diakoni er evangeliet uten ord. Jeg opplevde det i måten folk tok vare på hverandre på.(...) (Informant 4)

«kirkens omsorg for folk i nød» (Informant 4)

Han knytter også diakoni til kampen for rettferdighet, fordi den ideologiske siden ved katastrofen tilsier at alle krefter må mobiliseres for at ikke slikt skal skje igjen.

« og den andre har å gjøre med kampen for rettferdighet.(...) dette har en ideologisk side som gjør at vi må mobilisere alt vi har, (..)vi også er satt til å ha en kamp for rettferdighet» (Informant 4)

Han sier videre at 22. juli lærte oss en grunnleggende leksjon om den andre, og om å se Kristi ansikt i den andre. Kirken har en oppgave i å være gjestfri, også i slike situasjoner.

« bildet om gjestfrihetens hus som en diakonal bestemmelse,(...) som har en dør som er åpen. (...) det sterkeste ved den kristne gjestfrihet, nemlig at den som tar imot deg ser Kristi ansikt i deg. Jeg tenker at diakoni handler om å se Kristi ansikt i den andre» (Informant 4)

Biskopen sier at bærebjelken i den kristne tro og i diakonal handling ligger i synet på mennesket, og dets uendelige verdi. Diakoni er en øvelse i å se hvert eneste menneskes verdi med Jesu øyne. Denne katastrofen har gitt kirken en lekse i hva dette betyr i virkeligheten og i møte med lidelsen. Evangeliet i handling handler om en konkret omsorg, men er også en rettferdighetskamp som diakonien ikke skal være med på å kjempe alene, men i sammen med andre, for menneskers verd og mot uretten. Hans refleksjoner rundt diakoni som et hus med gjestfrihet, har likhetstrekk med den menighetstilsatte som snakker om at folk skal føle seg hjemme i kirken og romme alle mennesker

4.2.4.3 Grad av samhandling (Spm 8)

Mye av samhandlingen kom som følge av samarbeidet med Arbeiderpartiet, siden informasjonen kom derfra. Gjennom kriseteamet (som kirken ble en del av) og andre instanser ble også kommunen og dens ledelse trukket inn.

«..og jeg opplevde at kombinasjonen av kriseteam, beredskapsgruppe, arbeiderpartiets egen gruppe, kirken pluss de andre som kom inn og så tilbød sine tenester, det fungerte veldig godt» (Informant 4)

I tillegg kom andre inn og tilbød sine tenester og biskopen opplevde i stor grad at kirken ble møtt og inkludert som en seriøs aktør med relevant kompetanse inni dette.

« Og jeg opplever at alle tok imot, som en utstrakt hånd inni en krisesituasjon, der folk opplevde at vi må stå sammen. Og de opplever at kirken har en spesiell kompetanse» (Informant 4).

Religionsdialogen som munnet ut i kirkens eget dialogsenter er også et eksempel på hva som kom utav samhandlingen.

«vi var midt i en ideologisk konflikt. Derfor var kontakten med muslimene så viktig, og derfor har oppfølgingen med dialogsenteret blitt så veldig viktig for meg»(Informant 4)

Biskopen hadde i likhet med den frivillige en tilretteleggerrolle som resulterte i samarbeid og kontakt med mange sentrale personer i krisearbeidet. Samhandlingen ga frukter i form av tydelig styrket kirkelig representasjon med hensyn til kommunens kriseteam. Religionsdialogen kom også som resultat av biskopens engasjement. I motesetning til de menighetstilsatte, benyttet biskopen anledningen til å få kirken til å bli en del av et tverrfaglig kriseteam gjennom denne krisen. Samhandlingen og kjennskapen til sentrale kriseaktører var trolig begrunnelsen for det.

4.2.4.4 Erfaring og evaluering (Spm 9)

Biskopen dro tidlig veksel på kirkens sorg og krisearbeid og fikk raskt igang samarbeid med erfarne prester og diakoner. I likhet med sine kollegaer, sier han at kirken har tatt konsekvensen av sine mangler og feil, og skal styrke bemanningen og gjøre noe for at det blir en mer rettferdig fordeling av byrdene i fremtiden.

«Og vi har tatt konsekvensen av det med egen beredskap her og vil ha flere inne» (Informant 4)

Utover det planmessige og revisjon av egne rutiner, sier han at dialogen med ungdommene å lytte til deres stemme ble viktig. Krisen har også gitt kirken en diakonal lærdom i at både nærværet med og uten ord er viktig i sorgarbeidet. I likhet med andre informanter understreker han kirkerommets betydning for mennesker i slike situasjoner. Biskopen tror at ved å veilede mennesker, kan en hjelpe dem videre på livsveien.

«en hovedlærdom er at vi har lært noe (...) om kirkerommets betydning. Det var en som sa at i dette rommet, da var det snakk om domkirken, så er det en helbredende stillhet, eller en stillhet som helbreder. (...) i rommet i hellighetssonen, (...) vi skal være veiledere i hellighetssonen, og våge å være det. Våge å se at vi faktisk har en symbolkraft gjennom det vi er, som gjør det mulig for mennesker å komme noen skritt videre. (Informant 4)

Biskopen trekker også frem ansvaret kirken har tatt på seg gjennom dialogsenteret, der dialogen med ungdommer har som mål å forebygge og skape holdningsendringer .

«gjennom dialogsenteret, som har begynt i to skoler i Stavanger med et dialogprosjekt. (...) da går det jo rett inni ungdomsmiljøet, og snakke om hvordan og hva dette har gjort med oss» (Informant 4)

Biskopen vektlegger sterkt nærværet og betydningen av kirkerommet. Den forvandlende kraften som finnes der kan utgjøre en forskjell for sårbare mennesker. Han sier at gjennom å være i det fellesskapet kan en bety noe for andre og gi dem styrke og kraft til veien videre. En annen lærdom er å ta konsekvensen av lav bemanning og behovet for økt beredskap.

4.2.4.5 Biskopen ; kort sammendrag

Biskopen var svært delaktig og involert i kirkens krisearbeid etter 22. juli. Han tok både en lederrolle i bispedømmet og et overraskende utøvende ansvar i felten. Hans virksomhet var begrunnet med en blanding av spontanitet og mer eller mindre bevisste strategier. Han ble både invitert med utenfra og noe gikk han selv inni. Blant annet var han del av et planlagt arbeid rundt staben i Domkirken og i samhandling med kommunen og andre ledere. Biskopen kombinerte rollen som hyrde og åndelig leder med det å være en praktisk leder av feltarbeidet på en god måte. Hans refleksjoner om diakoni er nært knyttet til synet på mennesket. Diakoni handler om å se Kristi ansikt i den andre. Måten den konkrete omsorgen gjenspeiles i møte med lidelsen er at en tar vare på hverandre. Videre sier han at diakoni handler om kampen om rettferdighet, og kampen medfører full mobilisering. Diakonale handlinger er ikke noe en bare skal gjøre alene, men og i sammen med andre.

4.3 En klargjøring før veien videre

I kapittel 4 har jeg analysert datamaterialet og empirien for å kunne presentere det og gi en oversikt. Neste kapittel tar for seg tolkningen av det jeg fant. Jeg har holdt meg strengt til materialet og kommer i neste omgang til å drøfte det i lys av empirien og teorien (jmf kap 3).

5 TOLKNING

Som teoretisk tolkningsramme for denne oppgaven har jeg valgt LVF's diakonale helhetskonsept samt supplerende perspektiver fra nyere forskning på sorg, kriser og katastrofer. Ut fra oppgavens problemstilling er det derfor naturlig å nærme seg den endelige konklusjonen etter først å ha stilt spørsmål knyttet til begrepene kontekst, forvandling, forsoning, myndiggjøring, forkynnelse og gjestfrihet. (Jmf kap 3) Spørsmålene gjenspeiles i formuleringene på avsnittstitlene nedenfor.

5.1 Ble konteksten tatt på alvor?

Det ble gjort og mobilisert mye diakonalt arbeid i dagene og ukene etter 22. juli-katastrofen. De involverte kirkene var nær folket og stilte både med åpne kirkerom og kvalifisert kirkelig mannskap. Foruten Domkirken og den involverte lokale menigheten, ble også andre bykirker åpnet og gjort tilgjengelig for de som ønsket å komme til kirken eller snakke med noen.

«så er det jo viktig å si at både Tjensvoll og andre kirker , der var det åpent og andre markeringer. Og det kom prester og diakoner som da ikke hørte til, men som bare meldte seg frivillig og som gjorde en fin frivillig innsats»
(Informant 4)

Kondolanseprotokoller ble kjøpt inn og det ble gitt anledning til å tenne lys samt bruke kirkerommet til å være i stillhet. Noen kunne også legge blomster eller en hilsen utenfor kirkene. I starten ble det i lokalmenigheten diskutert hvor mye ressurser en skulle legge i åpen kirke-tilbudet, og frivillige ble trukket inn for å avlaste noen av de ansatte med dette. Utfra ønsket om å ta på alvor alle de menneskene som tilhørte og hadde et forhold til kirken, ble det bestemt at på tross av den store søkingen til sentrum, ville de menighetsansatte også ha et lokalt tilbud som synliggjorde at de sto i sammen om dette. Det var ikke bare begrunnet rent geografisk, men utifra en konkret henvendelse fra en ungdom som selv etterlyste kirkelig nærvær og hadde behov for å få utløp for sorgen og gjøre noe konkret ved å tenne lys og legge blomster ved kirken. Da de arrangerte en egen sorg- og håpkveld ble det også en måte å ta på alvor det behovet som ikke bare kom fra ungdommen som etterspurte åpen kirke, men behovet som ellers lå i befolkningen.

«Jeg tror at kvelden for sorg og håp traff en nerve, (...) så sliter vi med å samle folk til arrangement. Det er veldig trått. men den kvelden ,da traff vi noe, da traff vi noe. (Informant 3)

Hvilken nerve traff de? Var oppslutningen og den positive tilbakemeldingen et uttrykk for at de hadde forstått og lest konteksten rett, eller var det innholdet og det tilrettelagte programmet som berørte de menneskene som kom til kirken? De menighetstilsatte uttrykte i likhet med andre at tragedien satte i gang prosesser som gjorde at ulike typer sorg kom til overflaten og utløste et tydelig behov for å uttrykke og gjøre noe rituelt. Dette gjaldt for store deler av befolkningen langt utover menighetens kjerne. En slik spontanritualisering nedenfra stemmer overens med forskning som er gjort i etterkant av andre store kriser verden rundt. Denne mobiliseringen kom også denne gangen fra folket selv og ble et uttrykk for noe flere «måtte» gjøre i denne tiden. En måte de tok på alvor denne allmenne sorgen i folkemengden rundt domkirken, var å lytte til deres fortellinger og henvise de til kirkerommet.

«når jeg gikk i byen her og ble stoppet på gaten av folk...., det var i grunnen ikke 22. juli som var deres historie, men det var deres egen fortelling» (Informant 4)

Dette er et eksempel på at det som katastrofen utløste av følelser og sorg hadde et volum som gikk langt utover de som var direkte rammet. Det viser og at kirken hadde behov for å se og ta på alvor de mange menneskene som trengte trøst og veiledning, og at kirkerommet ble den naturlige arenaen for dette. Kirken ble et betydningsfullt og akutt hellig sted som sa at enhver sorghistorie og ethvert liv er viktig, og kirkerommet ble et hvilested som imøtekom denne virkeligheten. »Kom til meg, alle dere som strever og bærer tunge byrder, og jeg vil gi dere hvile» (Matt 11,28).

«Kveld for sorg og håp» som nevnt over, ble en lokal markering som både var tiltenkt de pårørende og de overlevende, men og de som hadde sin «hverdagssorg». De ansatte klarte å lage en kveld der det var rom for alle og inviterte bredt ut for å inkludere flest mulig. Det ble et fargerikt fellesskap av ulike mennesker som alle hadde behov for å stå sammen om det som samlet dem og som var vanskelig. Ungdommer deltok med sang og musikkinnslag og det var bønn, håpstanker av presten og velsignelse. (Vedlegg 1) Innholdet var tilpasset for å imøtekomme det mangfoldet av tapsopplevelser som ble synlig etter katastrofen. Kvelden var også et svar på vanlige folks behov for å uttrykke sin sorg, og en trøst for den urettferdigheten noen opplevde i møte med denne katastrofen. Det kan se ut som om tragedien ble en katalysator for andre typer sorg, og at menigheten tok konsekvensen av dette med å få til denne kvelden. De undret seg og reflekterte mye over oppmerksomheten og ubalansen som denne krisen medførte.

En forsøkte på et vis å ta hensyn til hendelsens egenart både i gudstjenesten to dager etter tragedien og naturlig nok begravelsen i starten av august. Selv om det var vikarprest i lokalmenigheten ble det kommunisert inn ønsker fra den ferierende presten.

«Jeg hadde kontakt med hun som var prest, og guida hun litt i forhold til søndagens gudstjeneste. Hvordan vi skulle påvirke gudstjenesten, hvordan en skulle tenke seg i etterkant av gudstjenesten» (Informant 3)

Den første gudstjenesten ble blant annet preget av krisen i både salmevalg, bønner og forkynnelse, og det var et samarbeid med både diakon og prester i begge menigheter, og biskop var i tillegg med i domkirken. Kirkerådet sendte forslag til liturgi til de involverte bispedømmene, og dette ble brukt som en ressurs. Målgruppen til de «ordinære» gudstjenestene i etterkant av tragedien var bred og mangfoldig og innholdet ble naturligvis preget av dette. En av informantene sier også at kirken ved slike markeringer ble utfordret i valg av musikk og sang i forbindelse med de kirkelige markeringene.

«Og at vi ..ble utfordret på nettopp det rommet, hvor langt kirka vil kunne gå i det å slippe til for eksempel sang og musikk som vi kanskje ikke hittil har sett på som naturlig i kirka, men som allikavel fikk plass i markeringene» (Informant 5)

«Og vi la opp et opplegg der vi kunne ta vare på familien og samtidig sørge for at det ble en gudstjeneste for alle i byen som ville komme» (Informant 4).

Informanten sier ikke så mye om hva dette opplegget konkret bestod i. Det vil være naturlig å tro at noe av utfordringen ble å lage et innhold som tok hensyn til det mangfoldet

av målgrupper som deltok ved anledningen. Under begravelsen medvirket den lokale presten og organisten i sammen med biskop og andre sentrale aktører. Når kisten kom utav kirken ble det også dannet en allè med AUF-ere og AUF-venner fra kirken til bårebilen, som en markering og tegn på omsorg og en siste hilsen fra det politiske ungdomsmiljøet som avdøde tilhørte. Ble sørgesermonien i for stor grad farget av det politiske miljøet den avdøde representerte eller var det et klart uttrykk for familiens ønske som låg bak?

De første sjelesørgeriske og samtalepregede handlingene med overlevende fant sted på Sola sammen med to av informantene og noen fra kriseteamet. De hadde ordnet et rom og la til rette for at de skulle bli sett og få avreagert allerede på flyplassen, eksemplene viser en tydelig kontekstuell diakoni. De var opptatt av å skjerme og beskytte ungdommene som var i sjokk og som hadde opplevd terrorhandlingene. De gjorde noen enkle grep for at de skulle få avreagert og bli tatt vare på og oppleve trygghet i denne situasjonen. Et mangfold av fagfolk med relevant kompetanse og erfaring med kriser og katastrofer var til deres disposisjon. Selv om de hadde ulike behov, satt informantene med et inntrykk av at hver enkelt av de fikk satt ord på det de hadde opplevd i denne tragedien.

Ett annet eksempel på kontekstuell diakoni er hentet fra lokalmenigheten, der en av de ansatte møter pårørende, og i det øyeblikk hun skjønner hvem dette er, går det opp et lys som sier at hennes diakonale rolle i denne relasjonen, går gjennom nestekjærligheten.

*«Og når jeg skjønte hvem dette var, ble det nok enda sterkere, og jeg tenkte at her kom jeg til å få en viktige rolle, i nestekjærligheten»
(Informant 2)*

Er kjennskap til mennesker en nødvendig forutsetning for valg av diakonale metoder, og har mennesker forskjellige behov som gjør at diakonien kommer til uttrykk på ulike måter? Situasjonen viser at mennesker har behov for ulike uttrykk også i møte med kriser. Den kontekstuelle diakonien bærer med seg en forståelse av at den evangeliske menneskeforståelsen er viktig, spesielt i møte med sårbare mennesker. Eksemplene over har klare bibelske paralleller ved at en kan se likheter med måten Jesus møtte mennesker på og hvordan han selv formidlet at vi skulle møte de nedbøyde og svake. Flere ganger møter han mennesker og gir den enkelte det de trenger for å leve og tro på Ham. Tvileren Tomas brøt ut i høylytt lovprising og ny tro når han selv fikk se sårene til Jesus (Joh 20, 27-29). Kanskje troen også kom av måten Jesus møtte han på og at han fikk være den han var i møte med Mesteren? Det var avgjørende og et vendepunkt for Tomas og flere av disiplene at Jesus kjente hjertene og handlet utifra det. Han støtte ikke mennesker fra seg, men tillot dem å være svake og tvilende. Han svarte med handlinger som tok på alvor den virkelighets-forståelse som de hadde. Jesu diakoni var ikke tilfeldig men kontekstuell. I Getsemane-hagen ber Jesus, i ren fortvilelse, om at disiplene må bli hos Ham og våke med Ham i dødsangsten. (Matt 26, 38) Her skisserer han en viktig diakonal vei som sier noe om at mennesker som opplever vanskelige ting trenger gode folk rundt seg. Han statuerer et eksempel til etterfølgelse og ber om tilstedværelse og omsorg i form av nærhet for alle som opplever at livet er tungt. Denne nærheten viser kirken at de verdsetter når flere av de diakonale tiltakene på både menighets- og bispedømmenivå farges av den samme kjærligheten og viser omsorg og står sammen med de sørgende.

Spørsmålet om kontekstualitet kan også handle om ansatte, fordi nødsituasjoner og kriser som 22. juli krever et apparat av kompetente medarbeidere som strekker seg langt. En ting er om det var hjelpere nok til å avhjelpe situasjonen, men hjelpens art må være avstemt nødens art. Var bispedømmets innsats tilstrekkelig til å ta på alvor de mange

ansatte som brukte mye tid og krefter i møte med denne konflikten? Flere fikk tilbud om veiledning og samtaler på blant annet Modum bad i etterkant. På den måten kunne de som kjente på fortvilelsen og hadde behov for oppfølging etter hendelsen bli sett. Under fellesrådets håndtering og vurdering av 22. juli kommer det også frem i et møtereferat at noen av disse ble tatt hånd om. «De medarbeiderne som hadde størst ansvar er blitt ivare tatt særskilt i ettertid» (Stavanger fellesråd, 2011:27) Det var ikke bare kirkelig mannskap som var nærværende, men personell fra Livskrisehjelpen og Røde kors kunne også tilby hjelp. Førte styrkingen av ressurser til at hjelpen ble mer tilpasset og relevant for flere av de som søkte kirken og var i miljøet rundt kirken? Referatet sier at det var flere store utfordringer knyttet til markeringen, men nevner ikke noe om hvordan dette skal følges opp i etterkant, bortsett fra kirkens manglende representasjon i kommunens kriseberedskap. Utover dette fremstår vurderingen og evalueringen av fellesrådets arbeid som noe ukritisk (Vedlegg 2).

Mange fikk trolig utløp for egen ubearbeidde sorg i forbindelse med katastrofen, men det er mange personlige tragedier som ikke får i nærheten av den samme oppmerksomheten. I en menighetsdiakonal sammenheng, er det interessant og et poeng å reflektere over om prinsippet med å møte alle tragedier med samme omsorg og kjærlighet skal gjelde på samme måte som i denne tragedien. Kanskje var det "lett" å mobilisere bredt for Den norske kirke i denne saken, fordi oppmerksomheten var så stor, og alt menighetene gjorde ble så godt lagt merke til. Men hverdagskonteksten forteller at det skjer jo tragiske ulykker og tragedier hver uke, og mange av dem er usynlige og involverer flere mennesker.

«Det var en katastrofe, men jommen er der katastrofer hele tiden»
(Informant 3)

Diakonien skal kaste lys over denne virkeligheten og urettferdigheten som flere opplever. Ved å utruste mennesker til å ta ansvar, kan trolig flere være medvandrere og være en støtte for andre. Mye av kirkens virksomhet, også i krisesituasjoner, handler om å forebygge isolasjon og hindre at sorgen blir privatisert. Diakoniens hensikt er å drive en ansvarlig tjeneste der sårbare mennesker gjennom ord og gjerning hver dag møtes med Guds kjærlighet (jmf kap 3).

Jamfør gjerningsmannens intensjon med handlingene, konstaterte biskopen at dette var en ideologisk konflikt der en måtte mobilisere alt for å kjempe imot holdninger som gikk til angrep på menneskesynet.

«dette har en ideologisk side som gjør at vi må mobilisere alt vi har»
(Informant 4)

Kirkens måte å handle å møte den holdningskonteksten på, var å støtte opp om den massive mønstringen som skjedde i byens rose- og fakkeltog og samarbeide med alle gode krefter som motarbeidet disse holdningene. Kriser er omfattende og eksistensielle og har ofte mange lag. Å lese konteksten i slike situasjoner handler om å forstå noen av de konsekvensene som slike kriser utløser. Denne katastrofen hadde en klar politisk kontekst, noe som også preget krisearbeidet og samhandlingen. Kirken jobbet i denne perioden tett opp mot partikontoret til Arbeiderpartiet, og holdt også en av flere appeller i forbindelse med fakkeltog. Mange av ungdommene som overlevde og var i det politiske miljøet fikk også en del å si for sorg- og oppfølgingsarbeidet til kirken. Kongefamilien, politiske ledere og sentrale stortingspolitikere og kirkens egne ledere refererte til deres uttalelser og holdninger i sine taler. De tok ungdommene sine paroler og meninger på alvor.

«..., men alle de bygde på det budskapet som kom fra AUF-erne selv, ungdommene sin egen beskrivelse. At vi må svare på dette med å ha et åpnere samfunn. (...) Og det (...)prega veldig mye av dette konkrete sorgarbeidet.» (Informant 6)

Ungdommenes evne til å sette ord på denne uretten og fortvilelsen ble også adoptert av kirken. Den frivillige poengterer at det ble viktig å lytte til deres stemme, og finne fellesverdier som de kunne bygge videre på. Det sier kanskje noe om at kriser ofte preges av en kontekst der samhandling og dialog blir viktig. Kirkens evne til å bruke slik situasjoner til å bygge broer mellom mennesker, kan være positivt med tanke på hva diakonale handlinger er og hvilke muligheter som ligger i samhandling.

Vi er en del av et verdensbilde som preges av mye brutalitet og lidelse, og hvor det gode og det onde lever side om side. Selv om alle mennesker er sårbare og dødelige, kan diakonien heve stemmen og kjempe i sammen med andre for menneskeverdet og løfte frem menneskets uendelige verdi som en del av Guds vilje. I en tid der flere opplever at det offentlige tar over mange av ansvarsoppgavene og tjenestene i samfunnet, er det viktig at kirken er proaktiv og ansvarliggjør den enkelte slik at vi ikke selv uten å vite det, blir «medansvarlige for onde handlinger» (LWF, 2010, 21). Ved å være tause og passive misser kirken også muligheten til å påvirke og være en del av den mangfoldige konteksten som den står i.

På hvilken måte klarte kirken å se krisen i lys av troen og de fortellingene som handler om lidelser og mennesker i møte med uretten i bibelen? Det er ikke dekning i materialet for å si så mye om det, da burde en ha gjort en studie av kirkens krise- forkynnelse. Det er likavel grunn til å tro at salmer, bønner og det som ble sagt i gudstjenester og begravelser ble tilpasset på en slik måte at Guds «ubetingede kjærlighet og omsorg for de lidende» (LVF, 2010,13) ble understreket. Diakonien har en oppgave i å bringe et levende håp til en verden med mye håpløshet, og våge å være synlig i den åndelige lengselen og dødskonfrontasjonen som denne tiden og katastrofen så tydelig bar preg av. I den kampen må den være tydelig og klar, slik at menneskets verdi ikke blir glemt.

Kirken var blant annet delaktig i en tverreligiøs markering i Egersund ved Dalane videregående skole, og viste på den måten at den ville strekke ut en hånd og være i dialog med det muslimske miljøet. Den døde fra Egersund var muslim. Denne religionsdialogen og videre opprettelsen av kirkelig dialogsenter i Stavanger har en lang historie, og skjøt fart som følge av denne katastrofen. Det var jo fremmedhatet som var selve grunnlaget og undertonen i terrorhandlingene. Både dialogen med ungdommene og den generelle religionsdialogen ble en viktig del av det kontekstuelle diakonale arbeidet som kirken engasjerte seg i i tiden etter 22.juli.

Stavanger var i denne tiden preget av festivaler som stod i kø for å bli avholdt. Det ble tatt en del grep av sentrale personer i kriseteam og kirken, samt ordfører og politikere som også hadde dialog med den berørte familien. På den måten var byens stormiljø indirekte med og sikret at alle byens involverte rundt 22.juli ville bli møtt med respekt. Gladmatfestivalen ble blant annet avsluttet før den var ferdig, men musikere ble utfordret til å ha en egen kveldskonert i kirken i forbindelse med 22. julimarkeringen. Båtfestivalen Tall Ship's Race ble også på en naturlig måte inkludert i gudstjenesten søndagen etter begravelsen.

Tiltakene på menighetsnivå og på bispedømmenivå var gjennomgående tilpasset den aktuelle krisesituasjonen. De mange tiltakene representerte foruten kirkens egne miljøer til

sammen flere arenaer der hjelpen ble tilbudt. Kirkens massemobilisering ble synlig både i dialogen med muslimer, i Arbeiderpartiet, i innvandrer miljøet, i byens øvrighet og i kommunen. Den lokale menigheten hadde et spesielt fokus på de mange som opplevde sorg utover de rammede. De stilte spørsmål om kirken ser og tar på alvor hverdagsutfordringene som den stadig møter. Kirken har både kompetanse, erfaring og et håpsbudskap i møte med mennesker som opplever sorg og kriser. Innsatsen rundt 22. juli viser at kirken har evne til å ta på alvor både samtidskonteksten og menneskets virkelighetsforståelse på en slik måte at de diakonale handlingene farges av dette.

5.2 Spor av forvandling, forsoning og myndiggjøring?

Når vi snakker om forvandling i denne konteksten er utgangspunktet at diakoniens adressater er menneskene som kirken møter og som de er satt til å tjene. Forvandlingen som diakonien utfordres av i møte med den enkelte og i kirkens fellesskap, kommer i dette materialet til uttrykk ved at mennesker opplever at de blir sett og gitt en verdi selv når de er svake og sårbare. Forvandling i diakonal kontekst handler om endring, både på et sosialt og et åndelig plan (Jmf kap 3.1). Kaoset og usikkerheten som fulgte krisen, medførte at mennesker måtte reorientere seg og finne mening og innhold på andre måter enn før. Kirken sin evne til å forkynne og handle troverdig slik at mennesker møtes med forståelse, verdighet og respekt er en god hjelp til en slik forvandling. I møte med bispedømmet og lokalmenighetens krisearbeid rundt 22. juli, kan en også spørre på denne måten: Finnes det spor av forvandling blant menneskene som ble rammet av og stod i krisen?

Informantene sier at de har fått tilbakemelding fra folk at kirkerommet og liturgiens betydning har stor verdi for mennesker som opplever sorg og kriser. Betyr det at noen mennesker opplevde forvandling, berøring og ble tatt vare på når de var til stede og deltok i de kirkelige markeringene? Det er nærliggende å tro at noe av det som ble formidlet gjennom liturgien med ord og toner i kirkerommet, enten i begravelsen eller i den lokale åpne kirken, kan ha vært styrkende og skapt øyeblikk av håp. Endringen kan og være et uttrykk for en holdningsendring til kirken og det budskapet som den formidler av medlidelse og håp i en slik situasjon.

«...som en (..) sa til meg, at det er bare i kirken en kan oppleve at en blir tatt vare på gjennom liturgiens ord i gravferden» (Informant 4)

Hva består forvandling i i slike situasjoner? Når ordene svikter og ikke lenger er til hjelp og trøst, kan kirken i kraft av kirkerommet formidle noe uten ord. «Bilder, musikk, symboler, myter og ritualer» (Jmf kap 2.3) og et enkelt nærvær blir viktig når ordene ikke lenger gir trøst. Når mennesker opplever kriser som indre jordskjelv har de behov for en omsorg som gir anerkjennelse og ikke dekker til det vonde. Diakoniens oppgave er å hjelpe mennesker til å være tilstede i smerten og sette ord på det som er vanskelig. Forvandlingen skjer i forhold til at den enkelte aksepterer det som har skjedd og innfinner seg med den vanskelige virkeligheten som dette medfører. Sjelesorgen og de ritualene som finns i kirken er og en hjelp til å styrke denne virkelighetsopplevelsen, og gir styrke til veien videre (jmf kap 2.3).

En del av forvandlingens forklaring ligger i møte med kirkerommets tause språk. Med bilder og altertavler som representerer en fortelling som vet noe om lidelse og smerte, er rommet en viktig dimensjon i denne forvandlingen. Tidligere forskning peker også på betydningen av kirkerommet i kriser, som rommer de sørgendes situasjon og forbereder

dem på den endelige avskjeden (Jmf 2.3). Når mennesker blir møtt både gjennom ord og handling, skaper det troverdighet og muligheter for medvandring. Kirkerommet taler sterkt om en Gud som selv ble menneske og måtte gjennom lidelsen og vet noe om hva det innebærer. Hele kirkens forkynnelse og diakoni innebærer en forståelse av at Gud har forsonet seg med verden, og alle mennesker er en del av den forsoningen.

«Det er noe med den renselsen som ligger i det hellige rommet, som går langt utover de som er faste kirkegjengere» (Informant 6)

I sitatet over, kan «rennelsen» ligge i møte med selve kirkerommet. I lidelsen og fortvilelsen møter Gud oss med sin omsorg og sitt nærvær i fellesskapet. Her er vi ikke alene, men ilag med Gud og andre mennesker. Gud ble selv menneske og vet noe om menneskelig lidelse. Fordi Gud forsonet seg med verden gjennom Kristus ved å gå lidelsens vei, er kirken blitt stedet der menneskers smerte og lidelse uttrykkes, og rop og klager aksepteres. Rommet taler et ordløst språk og dette nærværet gir alle like vilkår foran Guds ansikt. (jmf kap 3.2.3) Forvandlingen har mange falsetter og er et nøkkelord i diakonien. Kirken kommuniserer både verbalt og non verbalt, og i fellesskapet med andre skaper det nye relasjoner og spor av håp, også i håpløse situasjoner som denne.

På menighetsnivå ble det tilbudt sjelesorg og oppfølging av pårørende. En av informantene sier at kontakten i begynnelsen endret seg fra å være sporadisk og mangelfull til å bli mer hyppig og preget av god dialog ett år etter. Viser det spor av sosial forvandling eller beskriver det en sorgfase i endring? Noen av informantene sier at flere stod for oppfølging av pårørende på det tidspunktet og det kan også være en forklaring til endringen.

«Om ikke hun vil ha kontakt, så skal jeg vise at jeg er der. Og så faktisk, nå i høst, så har hun ringt flere ganger og jeg har vært oppe på besøk og jeg har en god dialog» (Informant 2).

Informantene snakker også om en endring blant ansatte, ved at de brukte innholdet i et av tiltakene til å tenke nytt om et av sine kontinuerlige tiltak i menigheten. Flere i lokalmenigheten sier at de gjennom «kveld for sorg og håp» traff en nerve som gjorde at folk kom og responderte positivt tilbake til menigheten. Den tradisjonelle allehelgensdagen i kirkens kalender ble endret og fikk nytt innhold som følge av de gode tilbakemeldingene fra denne kvelden. Denne endringen førte også til at fellesskapet ble utvidet, og det er naturlig å spørre om den nye «innpakningen» også førte til at flere mennesker opplevde forvandling på grunn av dette. Det gir materialet ingen svar på.

Forsoning er det neste nøkkelbegrepet i diakonien. I Kristus har vi mottatt forsoningen. I diakonal kontekst handler forsoning i praksis om å skape muligheter for å komme videre, og den forutsetter fortrolighet (LVF, 2010). På hvilken måte utfordres diakonien av forsoningen, og kan en se spor av forsoning i dette materialet? Begrepet adresseres i først omgang mot de berørte av krisen, og de mange samtalene kan ha lagt grunnlag for en slik forsoning.

For den enkelte har forsoningsarbeidet bestått i å forsone seg med sannheten og det vonde i denne katastrofen. Kanskje også tillate seg å hate uretten og gjerningsmannen som stod bak gjerningene. Forsoningen er utfordrende fordi tragedien er så tydelig knyttet opp mot en ideologi som legitimerer det å ta liv. I møte med pårørende oppfattet informanten motivet som en hindring og noe som kunne komplisere forsoningen.

«..at hun henger seg veldig opp i dette, hun klarer ikke å gå videre. Til stadighet er hun borti hvorfor og hvor fælt det er alt han gjorde» (Informant 2).

«jeg må hele veien hjelpe henne på veien videre, men hun sliter veldig med hans motiver, hans galskap» (Informant 2)

Hensikten var å ta vare på de og gi dem hjelp og tid til å bearbeide tankene og støtte dem videre slik de kunne stå på egne ben. Mye av forsoningsarbeidet ble skapt gjennom samtaler både med overlevende, ungdommene og pårørende. For noen bestod hjelpen i å lette på det emosjonelle trykket og lytte til deres tanker og opplevelser.

Kan noe av forsoning bestå i å innfinne seg med situasjonen og akseptere at livet ikke ble som det skulle? Opplevelsen av nye relasjoner og muligheter som blir til, kan gi retning for veien videre og være en inngangsport til forsoning. På denne nye veien spiller diakonien en viktig rolle som medvandrer og støttespiller, både alene og i sammen med alle som har menneskets unike verdi for øyet. Den åndelige dimensjonen i dette arbeidet kan gjøre forsoningsprosessen vanskeligere. Om en tror på en god og allmektig Gud, så lar det seg ikke lett forene med en meningsløs og vond virkelighet. Kan kirken gjøre forsoningen en tjeneste om en åpner for å adressere klagen til Gud? Er det en måte som også spiller en fortrolighet der nye relasjoner skapes? Diakonien har en viktig oppgave i å tale sant om livet og at troen ikke skjærer oss for all ondskap, men gir styrke og kraft til å leve med den. Informanten peker på et gudsforhold der klagen ikke må bli glemt, spesielt i slike tragiske situasjoner.

«for vi må også klage til Gud, for vi har ingen annen adresse for vår klage enn til Ham» (Informant 5)

Under bæreandakten var det rom for syning, og det skjedde i forkant av begravelsen. Informanten ser på det som en viktig del av forsoningen, der familien fikk se den døde og bekrefte tapet og det vonde som hadde skjedd. Deltakelsen og tilstedeværelsen rundt syningen har mye å si for sorgprosessen og det videre sorgarbeidet.

«der familien fikk se (..) Og det var og viktig. Det er noe med å .., så har jeg i alle fall erfaring med at hvis det er mulig at en får til en bæreandakt og en får se den avdøde, så er det en viktig del av sorgprosessen» (Informant 6)

Informanten sier ikke noe om hvordan dette ble gjort og hvem som deltok i dette. Tidligere var det vanlig å skjerme barna fra dette, men dette er også en god hjelp og viktig forsoningsarbeid for barna. Det ufarliggjør døden og gjør det lettere å akseptere at livet er slutt. Det er derfor viktig at barn blir forberedt på syningen, og at trygge voksne forteller hvordan den døde ser ut og skaper en fortrolig ramme rundt hendelsen. Det sies ikke så mye om detaljene rundt syningen, men trolig har det vært en fortrolighet omkring dette.

Nattverdshandlingen kan og være eksempel på forsoning og forvandling, der vi gjennom brød og vin får del i Kristus og blir forsonet med Ham.

«..i disse dagene da vi feiret nattverd» (Informant 4)

Den aktive deltakelsen i begravelsen og prosessen i forkant der familien fikk være med å ta beslutninger om innholdet og hvem som skulle delta, er i likhet med syningen et ledd i forsoningsarbeidet og en del av sorgprosessen. Det gir muligheter for å komme videre

med den vonde erkjennelsen som ligger i det å miste noen. Måten dette gjøres på har stor betydning for de involverte, da en er svært sårbar og svak i en slik periode.

Myndiggjøring er det tredje retningsgivende nøkkelordet i diakonien. I kraft av at Gud har skapt oss og gitt oss en uendelig verdi, har han gjort oss myndige og verdige deltakere i fellesskapet med Gud og med hverandre. Ved sin Ånd gir Han oss ny kraft, selvtillit og nytt mot, også i møte med lidelsen og det onde. (Jmf kap 3.1) I denne krisen kan en se spor av myndiggjøring og verdiggjøring både i forhold til de kriserammede, men også i retning ansatte.

Myndiggjøring handler i diakonal sammenheng om å løfte frem de svake og verdsette hvert enkelt menneske ved å la dem bli subjekter og deltakere i stedet for tilhørere. Det at familien ble utfordret av informanten på å lese minneordene og ha egne sanginnslag ble en måte å myndiggjøre dem på. Når den snakker om myndiggjøring vektlegges verdien av medvandring og støtte som en forutsetning for mestringen.

«Kirkens oppgave er å assistere og at de som er rammet og nedbøyd i en slik situasjon, skal klare å mestre dette» (Informant 6)

De kriserammedes deltakelse og medvirkning i begravelsen ble en del av dette arbeidet. Ved at ansatte ga trygghet og støtte til den enkeltes medvirkning, og hadde reserveløsninger som kunne ta over om deltakelsen sviktet, gjorde en det lettere for sørgende å delta og være subjekter i selve sørgesermonien.

«Men de var enige om at de skulle prøve, at faren da skulle prøve. Og for å trygge den situasjonen, så gjorde vi det sånn at jeg var en slags backup i dette. Altså, jeg hadde manuskriptet rett foran meg når han framførte det. (..) så visste han at da ville jeg gå opp der og si at jeg fortsetter på vegne av familien. Det tror jeg og bidrog veldig sterkt og gi han den styrken til å gjennomføre det» (Informant 6)

På den måten ble oppgaven og ansvaret ikke så tungt å bære. Denne formen for myndiggjøring avhenger av at kirkens ansatte utfordrer og innbyr til deltakelse. Utover det varierer det i stor grad hvilke ressurser som finns hos pårørende. Sitatet under viser og at lokalmenigheten utfordret mennesker i miljøet til deltakelse og en form for myndiggjøring. Verdien av deltakelse har ulike motiver, men å kjenne at en er omsluttet av flere når en står sammen om det som er vanskelig er meningsfullt.

«På den kvelden for sorg og håp var det bevisst at vi valgte en del unge musikere. 21. august, der var det lokale, en, to som sang, (...) En som spilte fløyte som var to år eldre. Vi valgte ungdommer som uttrykte seg musikalsk og til å delta for at det skulle være gjenkjennelig i annonseringen» (Informant 3)

Myndiggjøringen ble også synlig når mennesker på torget ble oppfordret til å gå inni domkirken med sin sorghistorie, uavhengig om den var relatert til 22. juli eller ikke. Legg merke til befalingstonen og måten informantene sier dette på i sitatet under. Det gjøres et poeng av at ingen sorg er for liten eller for stor til at Gud kan bære den.

«Gå inni kirken, tenn det lyset og gå der med din sorg nå. Det er plass for deg også» (Informant 4)

Ved at både lokalmenigheten og Domkirken la til rette for deltakelse med lystenning, protokollskriving og ga mulighet for å legge blomster utenfor kirken, ble folk myndiggjort og delaktige på en måte som appellerte til egen deltakelse. Hvordan disse menneskene ble myndiggjort og fulgt opp i etterkant av krisen sier ikke materialet noe om. Utfordringen ligger i å opprettholde kontakten og la de nærmeste på en naturlig måte bli inkludert i sin egen menighet. Her har menighetene og diakonien en stor oppgave. Noen menigheter tilbyr sorggrupper og samlinger på tverrs av menighetsgrenser, der mennesker får anledning til å samtale med andre i same situasjon. Forskningshistorien sier også noe om at mennesker som tilbys småsamtale-grupper i lag med andre overlevende eller pårørende i slike tragedier, opplever en hjelp i forhold til å bearbeide sorgen og forsone seg med situasjonen. Slike tiltak er også riktige skritt i retning av å myndiggjøre mennesker, da det medfører bekreftelse på egne reaksjoner og gir følelsen av å være til hjelp for andre i lignende situasjon (Jmf kap 2.3) Det er i så måte i hjertet av diakonien og kirkens Ånd, der Jesus selv var et forbilde ved å utruste og spre kjærlighet og tilstedeværelse til de svake og de som strever. Informantene sier ikke noe om at slike grupper har vært en del av satsingen og tiltakene på hverken menighets- eller bispedømmenivå i etterkant av denne krisen.

Det er spennende å se at noe av opplevelsen av skrøpelighet og tilkortkommenhet hos «hjelperne» også blir et uttrykk for likeverd og verdighet i denne katastrofen. Flere av informantene hadde ingen svar, men ville stå ved siden av de sørgende. Noe lignende budskap som Bjørn Eidsvåg formidler i sangen «Eg ser at du er redd, men eg kan ikkje ..., men eg vil gå de med deg» (Eidsvåg, 1983).

«Så for meg ble diakoni veldig mye de fattiges tjeneste. Å snu litt på subjekt og objekt» (Informant 6)

Når diakoni sammenliknes med de fattiges tjeneste, er det ikke bare diakoni for de fattige, men i møte med lidelsen kjenner de seg som fattige hjelpere selv. Den tradisjonelle forståelsen av diakoni som hjelper er endret i retning av gjensidighet. Perspektivet er ikke en som står over og som kan noe mer, men en som går sammen med. Avmaktfølelsen til hjelperen blir selv ett uttrykk for myndiggjøring når de selv ikke finner ord eller kan gi trøst, men mer en oppfordring om at den sørgende selv må gå veien, men da ikke alene.

Forkynnelsen og holdningene i møte med sårbare mennesker skal preges av at Gud har gjort alle mennesker verdige til en tjeneste i Hans rike. I kraft av skapelsen har Han gitt oss evner og verdi og myndiggjort alle til bidragsyttere og subjekter i Guds mangfoldige misjon og diakonale oppdrag. Når ulikheter mellom mennesker er en mulighet og ikke et problem, skapes det håp, medvirkning og engasjement. (LWF, 2010) Når kirken lykkes med å skape muligheter som inkluderer flere mennesker i fellesskapet, legger den også til rette for myndiggjøring.

Sorgarbeid tar tid. Diakonien må finne balansen mellom tålmodighet og handlekraft, og øve seg i å tenke at myndiggjøring også handler om verdiggjøring. Alle er i utgangspunktet likestilt i Kristus, også med tanke på verdighet. På ulike områder kan en se spor av både forvandling, forsoning og myndiggjøring i retning de berørte i flere av tiltakene som lokalmenigheten og domkirken var delaktige i gjennom dette katastrofearbeidet. På grunn av at det var få som delte oppgavene og flere måtte ta raske beslutninger, klarte en ikke å ha like mye fokus på hver av de dimensjonene på menighetsnivå gjennom denne krisen.

5.3 Ligger forkynnelsen bare i de tause handlingene?

Diakoni og *forkynnelse* henger tett sammen. Men forkynnelsen kommer ikke alltid til uttrykk med ord. Vil det si at diakoni bare er handlinger? Diskusjonen har tradisjonelt bestått i hvordan en skal sammenholde dimensjonene ord og handling (LVF, 2010), og hvordan en skal knytte forkynnelse og praksis sammen. Diakonale handlinger forkynner selv om de er tause. I dette tolkningskapittelet vil jeg forsøke å lete etter spor som sier noe om hvordan forkynnelsen i de involverte kirkene kom til uttrykk gjennom noen av tiltakene den var involvert i etter katastrofen. Dette vil jeg se i lys av en trinitarisk diakoniforståelse, med vekt på diakoniens uttrykk i forhold til Gud som skaper, Jesus som frelser og Ånden som fornyer. Avslutningsvis blir ritualer drøftet som et element i forkynnelsen.

Når de uttaler seg om diakoni poengterer flere av informantene menneskets ukrenkelige verdi og at alle mennesker er verdifulle. Under ligger forståelsen av *Gud som skaper* og at alle er skapt i Hans bilde. 22. juli tragedien var ikke bare et kraftig angrep på et titalls mennesker, men også et angrep på hele den kristne sannhet om at alle er skapt av Gud og verdifulle skapninger. Følgende utsagn bekrefter dette og viser implisitt en forkynnelse.

«det handler vel om menneskesyn eller at alle er like mye verdt, og at alle er viktige hver på sin måte» (Informant 1)

Hele kirkens budskap og evangelium hviler på denne sannheten, at Gud gjennom sitt ord skapte mennesket i sitt bilde og gjorde det «lite ringere enn Gud» (Salme 8,6). Gud som skaper er fundamentet for det kristne menneskesynet og det er «visjonen om det dyrebare mennesket som motiverer diakonien til handling» (Nordstokke, 2002:9), også i møte med uretten. Diakonien har en viktig oppgave ved å kjempe mot alle krefter som krenker menneskeverdet og hjelpe mennesker til å se hvem vi er og la det motivere oss til å gjøre noe for andre. I en tid preget av mye individualisme og ondskap må kirken tale sant om livet og la forkynnelsen ta på alvor denne virkeligheten. Diakoniens forankring ligger i skapelsesteologien, og dens kirkelige identitet blir synlig her.

Når livet og mennesket som ypperste skapning adresseres tilbake til Gud, impliserer det at mennesket er gitt en unik mulighet, å være i kontakt med Ham. En av informantene sier noe om at kirken må være på vakt slik at en unngår å være anklagende og forklarende i møte med lidelsen. I stedet bør den fremstå som forståelsesfull og raus slik at sørgende opplever en Gud som tåler klagen og fortvilelsen. Sitatet under tolkes derfor implisitt som at informanten ønsker en forkynnelse som viser en nær Gud, som går sammen med og lytter og forstår også når livet er vanskelig og tungt.

«..vi vil prøve å svare (..), og vi vil prøve å forklare Gud (..) og det mener jeg er en fare. Og i steden må vi våge, kanskje å være, (...) gi rom for alle spørsmålene og alle anklagene. (..), men vi må også klage til Gud» (Informant 5)

Det siste punktet som omhandler diakoni og forkynnelse sett i lys av Gud som skaper, sier noe om at mennesket er skapt til relasjoner med hverandre. Vi er sammen som ulike mennesker i ulike fellesskap, og det medfører et ansvar for å både gi og få omsorg. Et liv i total isolasjon var ikke Guds vilje i følge bibelens skapelsesberetning. Den tause forkynnelsen ble synlig gjennom en konkret omsorg i forhold til de pårørende og ved å stå sammen med de sørgende gjennom krisen.

Informantene sier lite og ingenting om forkynnelsen i begravelsen og i de åpne kirkene. Er det et uttrykk for kristen forlegenhet eller bare manglende tydelighet? En av informantene begrunner åpen kirke med et behov om å markere noe. Ligger det implisitt et ønske om forkynnelse i det?

«et svar på folks behov for å gi en støtte og samtidig markere noe» (Informant 1)

Hva ønsket de å markere? Var åpen kirke et ønske om å formidle og forkynne noe, eller låg forkynnelsen bare i de tause handlingene som var knyttet til den konkrete omsorgen som låg i det åpne rommet og ritualiseringen der? Informantene gir ikke inntrykk av at de åpne kirkene rommer bønn, tekstlesing eller annen liturgi hverken i lokalmenigheten eller i domkirken. Var det en bevisst handling eller begrunnes det utifra feriesituasjonen med lav bemanning?

Diakonien og kirken har fått et mandat som gjør «at ord og handling hører sammen» (LVF, 2010:87). De diakonale handlingene trenger ikke være tause selv om ordene ikke alltid etterfølger handlingene. Den klassiske mønsterfortellingen om den barmhjertige samaritan, er eksempel på at handlingene kan stå og tale for seg selv. Gud vil det gode. Der hvor diakonien utøves blir det også «talt». Trøsten, spørsmålene og oppmuntringen kan åpne veier for tro og håp, selv om en ikke karakteriserer det som forkynnelse. (Nordstokke, 2002:73) Var det denne forkynnelsen som ble praktisert i de åpne kirkene og som de kjente? Sitatet berører kjernen og utfordringen som ligger i diakoniens forkynnelse. Balansen mellom ord og handling.

Biskopen er den eneste som sier noe klart om forkynnelse i materialet. Han forkynte et tydelig oppstandelseshåp i den tilrettelagte gudstjenesten rett etter tragedien.

«..la stor vekt på å forkynne helt sentralt, og teksten som jeg hadde inne var 1. pet 1,3, om Jesus Kristi død og oppstandelse og håpsdimensjonen» (Informant 4)

«En kveld for sorg og håp» i lokalmenigheten gjenspeiler sangtekster, bønner og håps-tanker som taler om en Gud som ser og lytter. Forkynnelsen ser ut for å peke på en nær Gud og en vi kan komme til, med både tanker og fortvilelser. En som også gir hjelp til å komme videre i livet. Bønnen under formidler Gud som far, en vi kan dele alt med. Den peker samtidig fremover på de mulighetene og ansvaret den enkelte har.

«..bare med deg kan vi tale åpent om våre kjære som vi har mistet.(...) la oss ta vare på det stykke liv vi ennå har igjen, og de menneskene som er omkring oss» (Bønn fra «en kveld for sorg og håp», Vedlegg 1)

Gudstjenester og kirkelige handlinger gikk som normalt, og var rammen for mye av forkynnelsen og nærværet med ord i denne perioden. Nattverden, et sakrament med vekt på fellesskapet var og en del av forkynnelsen i gudstjenesten.

«jeg har aldri opplevd så mye godt kaos foran nattverdsbordet som i disse dagene da vi feiret nattverd» (Informant 4)

De sterkeste indisiene på en trinitarisk diakoni i datamaterialet finner vi i 2. trosartikkel og i kristologien. Jesu inkarnasjon og Hans nærvær og tjeneste for de svake og nedbøyde ligger som et bakgrunnsteppe i alt som gjøres og tenkes av både kirkelig ansatte og andre

involverte. De setter mye på spill og ofrer mye tid for å hjelpe andre. De utøver trofasthet og utholdenhet i de tiltakene og mot de sammenhengene og menneskene de står i relasjon til. Tjenerfokus og medlidenheten er fremhevende og likeså nærværet.

«..å være troverdige med det vi forkynner med ord, at det gir seg utslag i handling. (..), være der når folk trenger noen å snakke med, noen å lene seg mot, noen som har tid og kan gi oppmerksomhet til den som trenger det.» (Informant 5)

Forkynnelse i form av nærvær medfører troverdighet. Jesu diakoni handler om en syntese av forkynnelse og gode gjerninger. Han både praktiserte og forkynte Guds rike (Mark,10,45). Han tok seg tid og så den enkelte og stod sammen med de lidende og svake (Matt 9,36). Jesus fremstår som relasjonenes Gud, en som inviterer folk til seg og inkluderer dem og viser at Han bryr seg. Jesus forkynner sterkt gjennom sin væremåte og viser omsorg mot andre mennesker. Han har en troverdighet og en integritet når Han ser, lar seg berøre og handler. Mye av denne holdningen gikk også igjen i krisearbeidet.

«Og det vi var generelt opptatt av (....) var å være der og være tilgjengelige og vise at vi bryr oss...» (Informant 3)

Det trinitariske perspektivet med Ånden som fornyer er en annen side av det som er sagt før om forvandlingen i møte med Kirkerommet og det hellige (Jmf kap 5.2)

Kirkerommet ble et viktig samlingspunkt for mange mennesker i denne tiden, og flere kom dit av seg selv og deltok i ritualiseringen ilag med venner og familie. Mye av helbredelsen i ritualer ligger i selve deltakelsen og det å få gjort noe konkret som setter livet i en relasjon til noe annet.

«...kan komme, legge blomster, tenne lys, skrive en hilsen og være stille, grine og slippe ut de følelsene som er..» (Informant 1)

Forskningen peker på at berørte kan kjenne på kroppslig ubehag i slike situasjoner, og ritualiseringen kan i så måte være med på å forløse noe av dette (Jmf 2.4). Det at kirken gir rom for både lystenning, protokollskrivning og lar mennesker være i fellesskap med andre og i kirkerommets stillhet, forkynner trolig mer enn ord i slike tilfeller. Kirkerommet med stor høyde og fin utsmykking taler om Guds hellighet og storhet.

«Det var en som sa at i dette rommet, da var det snakk om Domkirken, så er det en helbredende stillhet, eller en stillhet som helbreder» (Informant 4)

Hovedvekten av forkynnelsen i de åpne kirkene ligger i de tause handlingene, men også i kirkerommet og gjennom ritualenes betydning. Funnene i materialet viser at alle opplever både ritualene, kirkerommet og liturgien som en eller annen form for forkynnelse. I denne krisen har den tydeligst kom til uttrykk i lys av troen på den inkarnerte Kristus, gjennom nærværet og den konkrete omsorgen og tjenesten. Men også gjennom troen på Gud som skaper og i synet på mennesket. Forkynnelsen uttrykkes noen ganger eksplisitt, men oftest implisitt. Det er overveldende indier på at forkynnelsen var til stede. Diakonens utfordring i møte med forkynnelse har vært og er å balansere mellom grøften som gjør diakoni bare til handling og sosial omsorg, og på den andre siden en abstrakte diakoni med ord uten handling. Enhver kontekst der diakoni opptrer viser at det handler mer om å

tydeliggjøre fenomenet enn å definere et fastlagt forhold (Jmf 3.1). Denne konteksten rommer også denne utfordringen og peker på forkynnelsen som et mangfoldig uttrykk.

5.4 Hvordan kom gjestfriheten til uttrykk i møte med krisen ?

Gjestfriheten har vært kirkens kjennetegn fra den første kristne tid, med måltidet og fellesskapet som kjente uttrykk for dette. Gjестfrihet i diakonal kontekst handler om måter å inkludere mennesker i fellesskapet. Det handler om hvordan kirken kan være et hjem for ulike mennesker, der de blir verdsatt og en ikke stiller betingelser for hvem som skal delta. Gjестfriheten er en væremåte som preges av Jesu holdninger både i forhold til hvem som kvalifiseres til fellesskapet, men også hvilke verdier som preger det (jmf kap 3.2.4). Gjестfriheten har og en viktig dimensjon i det å dele, og at det ikke bare gjelder materielle ting, men også liv og erfaringer. Er det spor av gjestfrihet i materialet som blir et uttrykk for denne siden av kirkens diakoni?

Det synligste eksempelet på kirkens gjestfrihet var de mange åpne kirkene og dens evne til å mobilisere kirkelig personell som var raskt tilstede for folket. De tilbød kirkerommet og et fellesskap der omsorgen fikk tilholdssted, og gjorde seg selv tilgjengelig og viste imøtekommende holdninger på ulikt vis. Den lokale kirken ble et rom som viste gjestfrihet og nærhet og som var åpent for alle.

«At det skal være en plass der folk kan komme innom og sette seg ned, snakke noen ord...Vi gjorde ikke noe spesielt. Vi hadde rolige musikk. Jeg var jo der, vi hadde åpent, og me hadde lys og kondolanseprotokoll . Vi var jo hele veien i området, (..)vi gav dem kaffi og te og sånn da» (Informant1)

«...det ble vist at der er lav terskel og at det skulle være for alle»(Informant 2).

I lokalmenigheten tilstrebet de en gjestfrihet der alle mennesker skulle oppleve det godt å komme til kirken, underforstått en væremåte som ga rom for alle uavhengig av livssituasjoner og ulikheter. De satt ut bukker med plakater i innkjørselen til kirken slik at ingen skulle unnlate å se at den lokale kirken var åpen. Ga det og signaler om en gjestfri kirke?

Er kirkens gjestfrihet spesielt fremtredende når kriser og katastrofer oppstår, eller er den inkluderende holdningen det daglige kroppsspråket i kirkens travle hverdag? Når informanten blir utfordret på refleksjoner om diakoni og hva som står i menighetens plan, sies det at de har fokus på den enkelte og en ønsker at de skal kjenne seg hjemme.

° «..se enkeltmennesket og legge til rette for at folk skal finne sin plass i fellesskapet» (Informant 3)

På hvilken måte kan kirken se hvert enkelt menneske og gi dem en plass i fellesskapet i møte med katastrofer som denne? Det store fellesskapet skaper arenaer der mennesker treffes og gir dem følelsen av at de ikke er alene. Faren kan være at en drukner i den store mengden og hverken blir sett eller bekreftet. En forutsetning for inkluderende fellesskap er at noen inkluderer. Der er lokalmenigheten og de ansatte viktig. De mindre fellesskapene og kjennskapen de ansatte har til lokalbefolkningen er avgjørende for inkluderingen. Denne krisen bekrefter at kjennskapen og evnen til å bruke den slik at de sørgende blir møtt og inkludert i fellesskapet er svært viktig.

«de kjenner ekstremt masse folk. Og tilliten de har, (...) det er jo en styrke»(Informant 3)

Biskopen trekker frem fortellingen om den barnhjertige samaritan som en forbilledlig fortelling som sier noe om diakoni og hvordan kirken som gjestfrihetens hus skal være i møte med mennesker og hvem kirken skal være for.

«den kirken som ikke har dørterskler som er så høye at de snubler når de skal inn. Og som har en dør som er åpen» (Informant 4)

«det handler om et behov for å kunne ha et sted der du kan komme med sårbarheten, sorgen og følelsene dine, (..) Jeg tror at det gode er at du har stedet som åpner for det. Det er jo forsåvidt en lærdom som går langt utover krisesituasjonene» (Informant 4)

Det handler ikke bare om åpne kirker men også om mennesker med åpne hjerter som har tid til å lytte og forstå og være til stede. Forkynnelsen om kirken som et hjem får betydning fordi alle mennesker hører hjemme i Guds familie og har en tilhørighet til Ham i kraft av at de er ønsket og skapt til å leve i sammen med Han. Lærer 22. juli-krisen de involverte kirkene noe om hvem som kvalifiseres til å være en del av fellesskapet? Er det de svake og sårbare menneskene som fyller kirken idag, eller begrenser gjestfriheten seg til kun å gjelde for middelklassen? Jesus var radikal og grensesprengende i så måte. Han inkluderte de som ikke noen såg og ga dem verdigheten tilbake. De store folkemassene som kom til Domkirken utgjorde kanskje det brede lag av folket. Mye tyder jo på at tusenvis av mennesker kjente seg hjemme og fann en trøst i å være der akkurat da.

For at ikke hjem-metaforen bare skal bli en from målsetting og store ord, er det viktig at diakonien arbeider for inkluderende og åpne livsfellesskap som bekrefter tilhørighet (Nordstokke, 1999). På den veien er diakonal kompetanse og innsikt nøkkelord, men også frivillige hender og føtter i samhandling med andre som er villige til å være kanaler for Guds kjærlighet til stadig nye mennesker. Da kan gjestfriheten også nå ut til svake og sårbare og bære frukt slik at stadig nye mennesker opplever sin menighet som et defellesskap og et gjestfritt hjem. En gjestfrihet som ser medmennesker med Jesu øyne.

Og når en kommer inni kirken, så opplever en noe av det sterkeste ved den kristne gjestfrihet, nemlig at den som tar imot deg ser Kristi ansikt i deg (Informant 4)

«Avhengigheten i kirka av at tjenesten utføres, har en like stor tyngde som at ordet forkynnes» (Informant 6)

Om ikke kirken som fellesskap er ærlig og løfter frem tjenesteperspektivet parallelt med forkynnelsen mister den troverdigheten og kanskje også gjestfriheten. Gjestfriheten og ærligheten påvirker troverdigheten i den forstand at mennesker blir regnet med og inkludert når kirken gjør det den sier. Når tjenesten og gjestfriheten utføres vokser troverdigheten.

Oppsummerende kan vi si at gjestfriheten kom til uttrykk på flere måter i møte med denne krisen. Kanskje tydeligst ved at kirkene ble åpnet og den konkrete omsorgen og det synlige nærværet var synlig i møte de berørte. Gjestfriheten ble et klart uttrykk for diakoni da en ga mulighet for å se den enkelte og åpne opp for å inkludere mennesker i fellesskapet. Gjestfriheten er en viktig dimensjon og gjør at kirkens arbeid og diakonien blir troverdig, også i møte med lidelsen og uretten.

6 KONKLUSJON

Tittelen for oppgaven har vært Stavanger bispedømmes engasjement etter katastrofen 22. juli. Denne masteroppgaven baserer seg på en kvalitativ metode. En frivillig og seks ansatte er dybdeintervjuet og danner grunnlag for empirien og forskningsmaterialet. De syv intervjuene dannet tilsammen grunnlaget for datamaterialet som til sammen kom på ca 60 fulle sider! Etter å ha jobbet med datamengden ble materialet analysert i en matrise.

Tolkningsrammen for denne konklusjonen er i hovedsak diakonikonseptet slik jeg finner det i «diakoni i kontekst» utgitt av LVF, Det Lutherske verdensforbund (jmf kap 3.1)

Nå er det mulig å svare på hovedproblemstillingen som ble gitt i innledningen av oppgaven og som var formulert slik (jmf kap 1, 4):

«I hvilken grad kan tiltakene som ble satt i verk på bispedømme-og menighetsnivå forstås som diakoni og evangeliet i handling»?

Hvor god var *konteksten*? I stor grad klarte de å se enkeltmennesker og hjelpe dem på en slik måte at de diakonale handlingene svarte til nødsituasjonen. I lokalmenigheten tok de også på alvor sorgen til vanlige folk gjennom «en kveld for sorg og håp», der ungdommer selv ble utfordret og myndiggjort. Den kontekstuelle diakonien ble spesielt synlig i møte med pårørende og nestekjærligheten som kom til uttrykk der. Blant den frivillige og de bispedømmetilsatte kom det kontekstuelle preget klarest til uttrykk i samtalen med de overlevende ungdommene og i tilretteleggingen av gudstjenesten og begravelsen. Med god hjelp fra den frivillige fikk krisearbeidet også et samhandlingspreg der kommunen og byens storbymiljø var medspillere.

Var det spor av *forvandling, forsoning og myndiggjøring* i krisearbeidet? I møte med de berørte på menighetsnivå er det kun små spor i materialet av forvandling og forsoning. Forsoningen skjedde trolig implisitt i de mange samtaler med ungdommene og pårørende. Motivet bak terrorhandlingene kompliserte forsoningen noe, spesielt i møte med pårørende. Til en viss grad er det dekning for å si at dimensjonene forvandling og forsoning ble en del av arbeidet på bispedømmenivå i denne tiden. Forsoningsarbeidet ligger i likhet med lokalmenigheten implisitt i samtaler med de overlevende og pårørende og i nattverden. Syningen nevnes og som en viktig del av sorgprosessen for de nærmeste berørte. Forvandlingen knyttes i hovedsak til kraften og renselsen som ligger i kirkerommet og gavene som ritualiseringen gir. I lokalmenigheten er det kun små spor av endringer hos de berørte. Den bestod trolig i å infinne seg med situasjonen og livet som tok en annen retning enn det skulle. Ritualiseringen i kirkerommet og forkynnelsen gjennom de tause handlingene ble inngangsporter til denne typen forvandling. Det var tydeligere spor av myndiggjøring, både i deltakelsen av familien i begravelsen og blant ungdommene som deltok i den lokale «kvelden for sorg og håp». Ritualiseringen i kirkerommet viser og en side av myndiggjøringen der Ånden kan skape noe nytt, i fellesskapet og gjennom de rituelle handlingene.

Forkynnelsen var strengt talt knyttet til gudstjenesten og begravelsen i domkirken og «en kveld for sorg og håp» i lokalmenigheten. Det ligger mye forkynnelse i liturgien, sangene og i gudstjenesterammen. Men implisitt, i likhet med lokalmenigheten, låg det også forkynnelse i de tause diakonale handlingene og i det «talende kirkerommet», som ble rammen for åpen kirke. Sentrum i den trinitariske diakoniforståelsen er i denne krisen knyttet til 2. trosartikkel og troen på Jesus som frelser. Flere av sporene i materialet bekrefter også at overvekten var knyttet til den konkrete omsorgen, nestekjærligheten og

nærværet i møte med de berørte. Jesus var selv et forbilledlig eksempel i ord og handling, og implisitt ble det også et uttrykk for store deler av forkynnelsen i denne krisen. Materialet bekrefter og den tradisjonelle utfordringen i forhold til diakoni og forkynnelse, balansen mellom ord og handling. I denne krisesituasjonen ser det ut for å ha vært en vektlegging i retning handling mer enn ord. Er det et uttrykk for en redsel for at kirken skal støte noen i slike sårbare situasjoner, eller bekrefter det bare det forskningen sier, at handlinger sier mer enn ord i møte med lidelsen? Den frivillige sier jo noe om at *tjenesten* må få like stor tyngde som ordet. Det kan og bekrefte tanken om at diakoni er *evangeliet i handling* og et annerledes «språk» som i slike situasjoner formidler like mye som det talte ord.

På hvilken måte ble *gjestfriheten* og *felleskapet* en dimensjon i denne krisen? Det åpne kirketilbudet og de andre kirkelige markeringene ble i stor grad rammen for fellesskapet og gjestfriheten i møte med de berørte. De menighetstilsattes nærhet og kjennskap til menneskene ble en styrke med tanke på å inkludere mennesker og se den enkelte. Biskopen sier noe om å møte og se andre med Kristi ansikt. Gjestfriheten og evnen til å gjøre lokalmenigheten til et hjem, ble i denne katastrofen synlig gjennom omsorgen og tilstedeværelsen.

De viktigste erfaringene på menighetsnivå et år etter, var nærværet og tilstedeværelsen. I fremtiden ønsker de på lokalt nivå et tettere samarbeid med skolen og det tverrfaglige teamet. Lærdommen bispedømmet og den frivillige tar med seg, ligger i kirkerommets betydning. I likhet med lokalmenigheten peker en på behovet for nærvær. På bispedømmenivå har en gjort erfaringer i retning av økt feriebemanning, revisjon av kriseplaner og manglende representasjon i kommunens kriseteam etter 22. juli-krisen.

Biskopen tok rollen både som hyrde og åndelig leder, samtidig som han på noen områder var praktisk leder av feltarbeidet. Den frivilliges dobbeltrolle var utvilsomt en grunn til at kirken kom i posisjon og ble så delaktig i krisen. Men den skapte også utfordringer og farer når den blandet kirke og politikk. Diakoni er kirkens sak, selv om den har berøringspunkter i politisk retning. Med en viss rett kan en og hevde at strategien ikke var spesielt tydelig hverken på menighetsnivå eller hos de bispedømmeansatte. Det var likevel en form for bevissthet på enkelte områder i det kirkelige hierarki. Det var overraskende mye praktisk feltarbeid på øverste kirkenivå i forhold til forventet. Det skyldes trolig den lave bemanningen i den stille ferietiden. Biskopen ble muligens «gaven til problemet» i denne krisen.

Flere av diakonirefleksjonene relateres til kirken og kirkerommets betydning. Menneskeverdet og synet på mennesket blir grunnlaget for en konstitutiv diakoniforståelse, og diakonien knyttes nært opp til kirkens identitet og vesen.

Med bakgrunn i tiltakene som ble satt i verk og erfaringene som nedfelte seg er det overveldende indisier i datamaterialet som tilsier at tiltakene på både menighets- og bispedømmenivå kan forstås i lys av diakoni og evangeliet i handling.

Varte det ved, eller var lokalmenighetens og bispedømmets engasjement bare en bølge? Nøden og lidelsen er trolig ennå tilstede i befolkningen både hos de berørte av denne krisen, men også i de mange usynlige krisene som ingen snakker om. Den hverdagskonteksten er diakonien en viktig del av.

I møte med lidelsen og uretten er ikke alt sagt, men mye står ennå åpent...

Det som står ved lag er vårt felles diakonale ansvar, å «*se enkeltmennesket og legge til rette for at folk skal finne sin plass i fellesskapet*» (Informant 3).

LITTERATURLISTE

Bibelen, (2011) Bibelselskapet

Danbolt, Lars Johan & Stifoss-Hanssen, Hans (2007). *Gråte min sang»- minnegudstjenester etter ulykker og katastrofer*, Høyskoleforlaget

Dietrich, Stephanie (2011). *Systematisk teologisk grunnlag for diakontjenesten* i Diakonen kall og profesjon, Tapir akademiske forlag, Trondheim.

Driver, T.F., (1991). *The magic of ritual: our need for liberating rites that transform our lives and our communities*, Harper, San Fransisco,

Dyregrov, Atle (2002). *Katastrofepsykologi* 2 utgave, Fagbokforlaget

Dyregrov, K., Nordanger, D. & Dyregrov, A. (2000). *Omsorg for etterlatte etter brå, uventet død*. Evaluering av behov, tilbud og tiltak. Rapport. Senter for Krisepsykologi, Bergen

Flacké, Magnus (2010). «*Jatropha-vidunderplante og problem*» FNI Rapport 5/2010

Johannessen, Kai Ingolf (2009). *Diakontjenestens plassering i kirken* i Diakoni en kritisk lesebok. Tapir akademisk forlag, Trondheim.

Jordheim, Kari (2009). *Plan for diakoni i den norske kirke-en presentasjon*, i Diakoni en kritisk lesebok. Tapir akademisk forlag, Trondheim

Kirkerådet, Diakoniledermøtet (2001). *Diakoni-et annerledes språk*, Oslo.

Kirkerådet (2008) Den Norske Kirke ,«*Plan for diakoni*».

Kirkerådet (1988/97) Den norske kirke, Diakoniplanen

LVF (2010) Diakoni i kontekst Forvandling Forsoning Myndiggjøring. Et bidrag fra det lutherske verdensforbund til forståelsen av diakoni og diakonal praksis

LWF (2009). *Diakonia in Context* Transformation Revconciliation Empowerment .An LWF contribution to the Understanding and Practice of Diakonia.

LWF (1988) *Together in Gods misssion* An LWF Contribution to the Understanding of Mission. LWF Dokumentation, Nr 27

Martling, Carl Henrik, (2004). *Talande tystnad Om kyrkans symbolspråk* , Artos och Norma bokforlag.

Nordstokke, Kjell (1999). *Tjeneste i verdens hverdag*. Den norske sjømannsmisjon. Norsk kirke i utlandet. Bergen.

Nordstokke, Kjell (2002). *Det dyrebare mennesket* , Diakoniens grunnlag og praksis. Verbum.

Nouwen, Henry (1994). *The wounded healer. Ministry in contemporary society*. London

Repstad, Pål. (1998). *Mellom nærhet og distanse. 2.utgave*. Universitetsforlaget. Oslo

Skjevesland, Olav (1989). «*Fra anstaltdiakoni til diakonimenighet?*», Halvårsskrift for Praktisk Teologi. Tilleggshefte tilluthersk kirketidende. Hefte 2. Nye Luther forlag.

Stifoss-Hanssen, Hans (2001) «*Ritualenes psykologiske og helbredende funksjon*»
Nytt norsk kirkeblad, 1/2001

Veiteberg, Kari (2012). «*Ritualisering i uka etter 22. juli 2011*», Tidsskrift for sjelesorg.

Weiseth, Lars og Dalgård, Odd Steffen (red) (2000) *Psykisk helse Risikofaktorer og forebyggende arbeid*, Gyldendal akademisk.

Wirgenes, Paul Erik (2001). «*Når det værste skjer*» Å være kirke når katastrofen rammer,
Tidsskrift for Sjelesorg nr. 2/ 2001

Offentlige dokumenter:

Stavanger fellesråd (2011). «*Håndtering av 22/7 i Stavanger*», Møtereferat fra 14.09.2011, saksnr 38/11, s 25-27.

Musikk

Eidsvåg, Bjørn (1983). Sangen «*Eg ser*»

VEDLEGG 1

(Forklaringen til overskriften: Menigheten brukte denne kvelden videre på allehelgensdag i november samme år. Det er grunnen til at allehelgensdag er nevnt i overskriften)

"En kveld for sorg og håp" allehelgensdag 2011

Solo: O bli hos meg

Bønn: "Det stykke liv vi ennå har igjen:"

Gud, du som bor i evigheten, bare med deg kan vi tale åpent om våre kjære som vi har mistet. Du lytter tålmodig. Dager og uker går, andre mennesker lever sitt liv som vanlig, men ingen ting kan fylle tomrommet for oss. Hjelp oss å bære ensomheten og i takk minnes alt vi hadde sammen. Men la oss ikke bli sittende fast i minnene, la oss ta vare på det stykke liv vi ennå har igjen, og de menneskene som er omkring oss. Vi ber om mot og styrke til å leve livet slik det nå er.

Solo: Den ensomme veien

Velkommen v/

Fellessang: Ein fin liten blome

Lesning ved

Solo: Ingen er så trygg i fare

Håpstanke ved

**Lystenning under instrumentalmusikk.
Ved korset, på alteret og på lysgloben**

Kort samlebønn

Fadervår ledet av

Sanginnslag ved

Lesning ved

Fellessang: Blå salme

Solo: Blott en dag

Velsignelsen

Fellessang: Jeg er i Herrens hender

VEDLEGG 2

HÅNDTERING AV 22/7 I STAVANGER

Dato
08.09.2011

Sid
SIT- 11/895-1

Journal
2406/11

Arkiv
027

Saksbehandler

2

Forslag til vedtak:

Tas til orienteringen.

Saken gjelder:

22/7 og dagene deretter.

Bakgrunn for saken:

Det er behov for en oppsummering av kirken i Stavanger sin innsats i de følgende dagene etter 22.juli 2011 fra fellesrådets .

Sakens behandling:

Fellesrådet

Sak nr.:

/

Møtedato:

14.09.2011

Vurdering:

Foreløpig oppsummering enkelte punkter

Også Stavanger ble sterkt berørt av de vonde hendelsene 22.juli 2011. Hendelsene utløste store behov for å vise medfølelse og engasjement. I Stavanger ble Domkirken et samlende sted for svært mange av byens befolkning. menighet var direkte berørt ved at et av ofrene, , tilhørte menigheten og var konfirmant der for noen år siden.

Terrorhandlingen skjedde midt i den viktigste ferietiden. Kirken i Stavanger er normalt svært lavt bemannet i en tid det skjer lite i menighetene. Løsningen av oppgavene måtte nødvendigvis bære preg av dette.

Av den faste betjeningen i Domkirken var kapellan , diakon , og kirketjener i tjeneste disse dagene. Disse tre var de sentrale medarbeidere i hele perioden, som varte fra lørdag 23.juli til søndag 7. august.

Fredag 22. juli var det nattåpen kirke i Domkirken. I løpet av kvelden ble etter hvert klart for alle at det hadde skjedd noe dramatisk, men ingen visste på det tidspunktet hva det egentlig handlet om. De ble markert i løpet av kvelden på en enkel måte.

Lørdag morgen var det imidlertid klart at dette var en hendelse langt utover fatteevne. Diakonen møtte derfor opp i kirken ganske tidlig og åpnet den for publikum. Bare minutter etter åpning ble kondolanseprotokoll etterspurt. Før det var godt et kvarter var det ordnet med skikkelig protokoll, bord til dette formålet, lys. Det ble straks lagt til rette for lystenning og i løpet av lørdagen kom de første blomstene ved Domkirken på plass. Noen medarbeidere i andre menigheter meldte seg til tjeneste og var til stede utover dagen.

organiserte medhjelpere i helgen og utover uka. Det ble raskt bestemt at gudstjenesten søndag skulle tilrettelegges for situasjonen. Biskop Erling Pettersen deltok.

Første problem. Informasjon

Et problemfelt viste seg raskt å være informasjon til publikum. Driften av våre hjemmesider er svært fragmentert. Det er mange aktører uten koordinering. Det handler om tilganger og kunnskap. Det var i begynnelsen svært vanskelig å få lagt ut informasjon. Fellesrådets hjemmeside, som er portalen, fikk en improvisert informasjon lørdag formiddag. Domkirkens hjemmeside fikk også en improvisert utgave. I denne situasjonen kunne vi ikke koordinere informasjonen. Kan hende må kirkevergekontoret kunne håndtere også hjemmesidene til den enkelte menighet i nødssituasjoner.

www.kirken.stavanger.no var fra søndag oppdatert hele tiden. Domkirkens hjemmeside hang var nokså fort utdatert. Dette skyldes at det kun er én person som har kunnskaper til dette i Domkirken menighet.

Andre problem: Mannskaper

Mandag morgen tok . kontakt med kirkevergen for å gi uttrykk for behov for hjelp. Besøkstallet i Domkirken var enormt stort på grunn av folks behov for å oppsøke kirken, men også fordi det hele tiden var turisttrafikk. Det var behov for å skrive i kondolanseprotokollen og for å tenne lys. Åpningstiden ble utvidet til kl. 21 hver dag. Fredag til kl. 24.

Kirkevergen var behjelpelig med å skaffe mannskap til vakthold og brannsikkerhet. Særlig mandagen hvor fakkeltoget fant sted var det stort trykk. Faste og frivillige mannskaper greide å håndtere mengden, men på grensen av det forsvarlige. Etter hvert ble det også behov for medarbeidere som kunne samtale med mennesker som hadde behov for det.

og kirkevergen ble enige om å kontakte kommunen for å be om styrking av oppfølgingspersoner. Bakgrunnen for dette var at flere ga uttrykk for at hendelsen hadde utløst tidligere personlige erfaringer og også frykt. Kirkevergen kontaktet Stavanger kommune, som stilte med medarbeidere fra Livkrisehjelpen under Stavanger Legevakt. Disse var synlig tilgjengelige i kirken første uken og bl en del av teamet sammen med prester, diakoner, vakrpersonale og andre som stilte seg til disposisjon. Også Røde Kors samarbeidet med kirken i perioden. Samarbeidet mellom den geistlige tjenesten og kirkevergen fungerte godt.

Kirkevergen måtte bruke en vennlig "beordring" i håndtering av bemanningen. På grunn av ferietid var ikke mange tilgjengelige. De som ble satt inn i Domkirken, gjorde dette med engasjement. Spørsmålet om flytting av medarbeidere i en krisesituasjon må gjennomgås. Det kan oppstå en omfattende situasjon i alle menigheter. I slike tilfeller må det være klart at arbeidsgiver har alle fullmakter til å foreta de nødvendige disposisjoner.

Tilstrømmingen til Domkirken var svært høy i nesten 14. dager. Noe av dette skyldes nok at store folkemengder besøkte Stavanger sentrum på grunn av Tall Ships Races. Særlig gjalt dette perioden 27.-31.juli. Mange av mannskapene møtte blant annet frem samlet for å legge ned blomster utenfor kirken, tenne lys inne og skrive i kondolanseprotokollen. Det ble besluttet at guidet turistvisning måtte utgå i denne tiden. Guide-selskapene viste stor forståelse for dette. Turister hadde selvsagt adgang på egen hånd.

Kapellan . gir uttrykk for en tilfredshet i ettertid. Samarbeidet gjorde at oppgavene og utfordringene ble løst på en svært tilfredsstillende måte. Staben i Domkirken har en god følelse i etterkant. 9 protokoller ble utskrevet i løpet av drøyt 14 dager.

Tredje problem: Lystenning

Den nye lysteningskulturen slo ut i fullt mon fra første dag. Det var etter hvert 5 stasjoner i kirken. 3 av dem var improviserte plater eller lignende. De ble for det meste brukt T-lys, noe som viste seg å være mer risikofyllt enn vi var forberedt. Risikoen økte fordi det til enhver tid var kø ved lysstasjonene. Det ble svært krevende og stasjonene krevde kontinuerlig overvåking.

Brannvesenet har i ettertid påtalt det uheldige ved bruk av T-lys slik det var og er praktisert i Domkirken. Slik bruk kan ikke fortsette. Det er risikofyllt også med stearinlys i lysgloben, men her er det imidlertid ordninger til den slags. Enten må bruken av T-lys forbys, eller det må kjøpes inn utstyr spesielt beregnet for T-lys.

Utenfor Domkirken

Allerede lørdag var de første blomstene og kort lagt på trappen foran Domkirken. I løpet av 14 dager ble det lagt blomster på et stort relativt område foran kirken og også langs kirken. Denne uttryksformen har betydd svært mye for mange mennesker.

Allerede ganske snart ble kirkevergen kontakten av Universitetet i Stavanger med ønske om å ta vare på skriftlig materiale og gjenstander. UiS har sammen med andre universiteter et forskningsprosjekt blant annet på slike uttryksformer.

Kirkevergen samarbeidet med Stavanger kommune ved i vedrørende uteområdet. Det ble besluttet at det skulle ryddes etter begravelsen til , den 4. aug. Med medarbeidere fra Stavanger kommune og kirkevergen ble alt skriftlig materiale og gjenstander tatt vare på . Stavanger byarkiv har tatt ansvaret for dette. Fredag 5. august ble det meste av avskårne blomster tatt bort. Etter helgen var det ytterligere en rydding. Fortsatt står pottedplanter foran domkirken.

Samarbeidet med Stavanger kommune var utmerket.

Begravelse

Torsdag 4. august kl. 10.30 var det begravelse i Domkirken. enighet og var konfirmant der for noen år siden. Begravelsen var derfor formelt knyttet til sokn. Sokneprest og organist i medvirket. hadde i hovedsak kontakten med familien og forerettet begravelsen.

Det ble anslått at det ville være stor deltakelse. I samråd med forrettende prest og familien besørget derfor kirkevergen lydanlegg utendørs. Kirken var fullsatt og det var flere hundre mennesker utenfor kirken.

Begravelsen ble gjennomført på en svært god måte.

Kapasitet på gravlund.

En sak i tilknytning til det store antallet drepte har kommet frem. Vi har fått opplyst at Oslo kommune fikk ansvar for å ta hånd om bårerne til alle omkomne. Gravferdsetaten i Oslo har opplyst at det var en stor utfordring å skaffe kjølerom til alle bårerne. Disse måtte oppbevares ut over normaltid av hensyn til etterforskningen. Hvis noe lignende skulle skje i Stavanger, med et relativt stort antall omkomne, vil vi neppe hatt kapasitet på kort varsel til kjøling på en verdig måte. Vi har neppe særlig stor kjøleromskapasitet ut over den normale drift. Administrasjonen vil derfor foreta en vurdering av dette tema og forsøke å finne frem til en beredskap. Den kan bestå i å utbygge kapasiteten noe og å finne mulige samarbeidspartnere i påkommende tilfelle.

Evaluerings

Biskop Erling Pettersen tok initiativ til en foreløpig evaluering og oppsummering som fant sted 4. august. Biskopen, staben i Domkirken og kirkevergen var til stede. Det ble pekt på utfordringer som er påpekt ovenfor. Men vurderingen av helheten er at den ble god. Takken går til staben i domkirken, de medarbeiderne som stilte opp fra andre menigheter, frivillige, Stavanger kommune, Stavanger legevakt, Røde kors. Det er ikke kommet noen klager på håndteringen av disse dagene så langt kirkevergen kjenner til. De medarbeiderne som hadde størst ansvar er blitt ivaretatt særskilt i ettertid.

Kriseberedskap.

Kriseberedskap er et ansvar for kommune. Alle kommuner har et ansvar for en beredskap og konkrete planer. Kriseberedskapen i Stavanger kommune inkluderer ikke noen kontakt med kirken verken på geistlig eller på fellesrådsplan. Erfaringene fra 22/7 viser at kirken blir sentral for mange mennesker når vanskelige ting skjer og tap og sorg er en del av det hele.

Biskop Erling Pettersen er i noen grad trukket inn i etterkant av 22/7. Han har påpekt denne mangelen. Vi må også følge dette opp overfor kommunen.

Konklusjon:

Perioden 22.7 til 7.8 ble en utfordrende og krevende periode.

Det ble betydelige utfordringer som ble løst på en svært tilfredsstillende måte.

De som har medvirket har en god følelse i ettertid.

VEDLEGG 3

Intervju /Intervjuguide

Følgende spørsmål ble brukt og var aktuelle i de kvalitative intervjuene knyttet opp mot bispedømmet og menigheten: (Oppfølgingsspørsmål i parantes)

- 1) Hva gjorde dere / du ?
- 2) Hvorfor gjorde dere / du det på den måten?
- 3) Hva tenkte dere / du i denne tiden?
- 4) Hva tenker dere / du om det i lys av diakonal tenking?
- 5) På hvilken måte ble tiltakene preget av at denne tragedien handlet om unge mennesker og det at flere barn / søsken var involvert?
- 6) På hvilken måte ble deres arbeid og strategi preget av de argumentene gjerningsmannen brukte som forklaring for sine grusomme handlinger?
- 7) Hva var de største utfordringene med hensyn til den kirkelige markeringen i denne tragedien? (Hvordan grep dere evt fatt i disse?)
- 8) Hvem samhandlet kirken mest med i denne tiden ? (Hvis ja: hva kom utav denne samhandlingen?)
- 9) Hva tenker dere nå i ettertid om det dere gjorde og de tiltakene dere satt igang?
- 10) Hva tror du (som menighets- og bispedømmeansatt) menigheten (...) og i de andre byens menigheter mener om tiltakene som ble satt igang i etterkant av ulykken?

